

הזקנים שיוצאים למדידת העיר הקרובה

מסכת סוטה

פרק תשיעי עגלה ערופה

דף מ"ד

נתבאר, שכשנמצא חלל בארץ ישראל, תחילה יוצאים זקנים מבית דין הגדול שבירושלים, למדוד מי העיר הקרובה לחלל, שנאמר, "וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וַיִּמְדְּדוּ אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחֲלָל", ונחלקו חכמים, כמה זקנים יוצאים למדידה זו.

לדעת תנא קמא של משנתנו ורבי שמעון, למדידה זו יוצאים שלושה זקנים מסנהדרין, שנאמר, "וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ", מייעוט רבים שנים, כלומר שני זקנים, וכלל בדינו, שאין עושים ב"ד שקול, [שיהא יכול ליחלק שוה בשוה, אלא שיהא הרוב לצד אחד, לקיים אחרי רבים להטות], ואם כן מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן שלושה.

ולדעת רבי יהודה, למדידה זו יוצאים חמישה זקנים מסנהדרין, שנאמר, "וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ", שני זקנים, ושני שופטים, הרי כאן ארבעה, ואין ב"ד שקול, ואם כן מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן חמישה.

ומסקנת הגמרא שלדברי הכל, עיקר הכתוב "וְשֹׁפְטֶיךָ", לא בא ללמד על שני זקנים נוספים, אלא ללמד שיהיו אותם זקנים האמורים תחילה **מסנהדרין גדולה, שכן אם היה כתוב "ויוצאו זקנים",** היה הדבר מתקיים בכל זקנים שהם, אפילו זקנים מהשוק, וכשנאמר "וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ", כבר ידענו שיהיו זקנים של סנהדרין, אבל די היה בזקני סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה, ולכן נאמר "וְשֹׁפְטֶיךָ", ללמד, שיהיו אותם הזקנים מאלו ששופטים את כל ישראל, כלומר זקני סנהדרין גדולה.

ורבי יהודה שלמד מהכתוב הזה לשני זקנים נוספים, לא מעיקר הכתוב למד, אלא מריבוי וי"ו "וְשֹׁפְטֶיךָ", שכן לדעתו כדי ללמד שיהיו הזקנים מסנהדרין גדולה, די היה לכתוב "וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ", אבל עכשיו שנאמר "וְשֹׁפְטֶיךָ", למדנו שיהיו שני זקנים ושני שופטים, כלומר ארבעה, ומוסיפים עליהם עוד אחד, הרי חמישה. **ורבי שמעון** אומר, שאין ללמוד כאן מיתור וי"ו [=וי"ו לא משמע ליה].

אבל אין לומר, שלדעת רבי יהודה, עיקר הכתוב "וְשֹׁפְטֶיךָ", בא ללמד על שנים נוספים, וענין זה שיהיו זקנים אלו מסנהדרין גדולה, למד בגזרה שווה מפר העלם דבר של ציבור. שאם כן, היה לו ללמוד מגזרה שווה זו גם את מנין הזקנים, שהם חמישה כפי דעתו בענין פר העלם דבר.

דף מ"ה

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, למדידת העיר הקרובה לחלל, יוצאים כל שבעים דייני סנהדרין גדולה, וגם המלך, וגם הכהן הגדול. שכן הוא דורש את הכתוב "וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ", אלו סנהדרין, [מתחילה נסתפקו בגמרא, אם לדעתו די בשלושה זקנים או חמישה, ומסקנת הגמרא, שלדעתו צריך שיצאו כל שבעים דייני סנהדרין], "וְשֹׁפְטֶיךָ" זה מלך וכהן גדול הקרויים שופטים, מלך מצינו בו שנקרא שופט, בכתוב "מִלְכָּה בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֶרְצָךְ וְאִישׁ תְּרוֹמוֹת יִהְיֶה" (משלי כ"ט ד), וכהן גדול מצינו בו שנקרא שופט, בכתוב "וַיִּבְרָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵם הַהֵם וְדָרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט" (דברים י"ז ט').

[דברים כ"א א-ט"ו] כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה נפל בפשה לא נודע מי הפהו. ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל. והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל. והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתו אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל. ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחרו ה' אלקיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל. וענו ואמרו ודינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם. ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'.

א "שפכה" כתיב.

עגלה ערופה

כשנמצא חלל באיזה מקום בארץ ישראל, ולא נודע מי הכהן, יוצאים זקני סנהדרין, ומוודים מי העיר הקרובה לחלל, ולאחר מכן באים זקני אותה העיר, ומורידים עגלה לנחל איתן, ועורפים אותה שם, ורוחצים ידיהם על העגלה, ואומרים, "דינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו", והכהנים אומרים, "כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל".

אלו הם עקרי דיני פרשת עגלה ערופה, ופרטי הדינים הללו יתבארו בעזרה"י בחלקו הראשון של הפרק.

הזקנים והכהנים אומרים דבריהם בלשון הקדש

נתבאר, שזקני העיר הקרובה לחלל רוחצים ידיהם על העגלה, ואומרים, "דינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו", והכהנים אומרים, "כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל".

וכל הדברים הללו הם אומרים בלשון הקדש, שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שנאמר בענין "וענו ואמרו", וכן נאמר בענין ברכות וקללות, "וענו הלויים ואמרו", ומעתה כשם שברכות וקללות בלשון הקדש, כפי שנתבאר בדף ל"ג, כך הדברים שאומרים בעריפת העגלה, אומרים אותם בלשון הקדש.

אין שליחות למדידת העיר הקרובה

נאמר בכתוב "וְיָצְאוּ וְקָנְיָהּ", ללמד שהזקנים עצמם צריכים לצאת למדידה, ואינם יכולים למנות שליח לכך [= "וְיָצְאוּ" הן ולא שלוחיהן].

גם כשהדבר ניכר צריך מדידה

נאמר בכתוב, "וְיָצְאוּ וְקָנְיָהּ וְשִׁפְטֵיהֶּם וּמְדֵדוּ", ללמד, שמצווה לעסוק במדידה תמיד, ואפילו נמצא החלל באופן שניכר לכל איזו היא העיר הקרובה [= "וּמְדֵדוּ" שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדים].

זקן ממרא כשהמרה על שהורו ב"ד הגדול במקומם

זקן שהורה בניגוד להוראת ב"ד הגדול, הרי זה זקן ממרא, ודינו מיתה, שנאמר, "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּדוֹן לְבַלְתִּי שְׂמוֹעַ אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרֶעַ מִיִּשְׂרָאֵל" (דברים י"ז י"ב).

ומבואר בברייתא, שכל זה כשהורה בניגוד להוראה שהורו כשהם בלשכת הגזית, אבל אם מצאם חוץ ללשכת הגזית, ואמרו לו דעתם, והורה בניגוד לדעתם, אין זה זקן ממרא, שנאמר, "כִּי יִפְּלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפַּט בְּיַד דָּם בְּיַד דָּוִן לְדָוִן וּבְיַד נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבֵת בְּשִׁעְרֵיךָ וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמִּקְוֹם [המיוחד למשפט] והוא לשכת הגזית" אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיךָ בּוֹ" (דברים י"ז ח) מלמד שהמקום גורם.

והנה אם יצאו מקצת מדייני סנהדרין גדולה חוץ למקומם, והורו הוראה, והורה זקן בניגוד להוראתם, דין פשוט הוא שאינו זקן ממרא, שהרי אפשר ששאר הדיינים של הסנהדרין מורים כמותו.

והאופן שבו היה צורך ללמדנו שאינו נחשב זקן ממרא, כשהורה בניגוד להוראתם חוץ לב"ד, הוא, כשיצאו כולם, והורו הוראה, שבאופן הזה, אף על פי שהורה הוא בניגוד לדעת כל הסנהדרין, מאחר שהיתה הוראתם חוץ למקומם, אינו זקן ממרא.

יציאת סנהדרין חוץ ללשכת הגזית

נאמר בשיר השירים "שָׁרְרָךְ אֲנִי הַסֵּהר אֶל יַחְסֵר הַמְּנַגֵּג בְּטֶנֶד עֲרַמַת חֲסִים סוּגָה בְּשׁוֹשָׁנִים" (שה"ש ז' ג), ודרשו את הכתוב הזה על הסנהדרין.

"שָׁרְרָךְ" זה סנהדרין, שיושבת בטיבורה של ארץ ישראל. "אֲנִי הַסֵּהר", שעשויים כחצי לבנה עגולה בשורת ישיבתם, כדי שיהיו כולם רואים זה את זה.

"אֶל יַחְסֵר הַמְּנַגֵּג", כלומר, לא יחסר מהם במקומם כשיעור מזיגה של יין, שנותנים שני חלקים מים וחלק אחד יין, מלמד שאם נצרך אחד מהם לצאת, אם יש שם עשרים ושלושה כנגד סנהדרין קטנה, שהם שליש סנהדרין, יוצא, ואם לאו, אינו יוצא.

אמנם יש פעמים שכל הסנהדרין יוצאים ממקומם, כפי שנתבאר לעיל, שזקן שהורה כנגד דעתם כשיצאו כולם ממקומם, אינו נחשב זקן ממרא, ואמרו, שהאופנים שכל הסנהדרין יוצאים ממקומם, הוא כשיש צורך מצווה בדבר.

כגון כשבאו להוסיף על העיר ועל העזרות, שכדי לקדש את התוספת, צריכים שיבואו שם כל הסנהדרין, כמבואר במסכת סנהדרין. וכמו כן לדעת רבי אליעזר בן יעקב, מצוה על כל הסנהדרין לצאת למדידת עגלה ערופה.

שכחת טמון

הקוצר את שדהו, ושכח בו עומר, אסור לשוב לקחתו, שנאמר, "כִּי תִקְצַר קִצְיֶיךָ בְּשִׂדְךָ וְשִׁכַּחְתָּ לְעֹמֶר בְּשִׂדְךָ לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לְרַ לִיתוּם וְלֹאֲלִמְנָה יִהְיֶה לְמַעַן יִבְרַךְךָ ה' אֱלֹהֵיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיךָ" (דברים כ"ד י"ט).

לדעת רבי יהודה, לא נאמר דין שכחה אלא כשהיה העומר גלוי, שכן לדעתו, כוונת הכתוב "וְשִׁכַּחְתָּ לְעֹמֶר בְּשִׂדְךָ", על פני השדה, כלומר בגלוי, אבל אם שכח עומר טמון, אינו שכחה.

ולדעת חכמים, דין שכחה נאמר גם כשהיה העומר טמון, שכן לדעתם, כוונת הכתוב "וְשִׁכַּחְתָּ לְעֹמֶר בְּשִׂדְךָ", בתוך השדה, וגם טמון בכלל זה.

ומתחילה רצו לומר, שלדעת רבי יהודה, כל מקום שנאמר "בְּשִׂדְךָ", הכוונה על פני השדה ולא בתוכו, ולדעת חכמים כל מקום שנאמר "בְּשִׂדְךָ" הכוונה גם בתוכה. וכמו כן נחלקו בכתוב האמור בענין עגלה ערופה, "כִּי יִמְצָא חֵלֶל בְּאֲדָמָה", שלדעת רבי יהודה, הכוונה דווקא על פני האדמה, ולא טמון, ולדעת חכמים, הכוונה גם לטמון. ומשנתנו, בה מבואר, שאם נמצא טמון לא מביאים עגלה ערופה, היא כדעת רבי יהודה.

ורב דחה זאת ואמר, שבכל מקום הכתוב נדרש לפי עניינו. לענין עגלה ערופה הכל מודים, מאחר שנאמר "כִּי יִמְצָא", שמשמע בכל אופן, ואפילו טמון, כשנאמר שוב "בְּאֲדָמָה", על כרחך בא הכתוב למעט טמון, לומר דווקא על פני האדמה, ולא בתוכה. אבל לענין שכחה, מאחר שנאמר "כִּי תִקְצַר קִצְיֶיךָ בְּשִׂדְךָ וְשִׁכַּחְתָּ לְעֹמֶר", משמעות הכתוב היא לשכחת עומר כמו קציר, כלומר, כשם שקציר בגלוי, גם השכחה היא בגלוי. ולדעת חכמים מאחר שכן כשהוסיפה תורה וכתבה "בְּשִׂדְךָ", על כרחך באה ללמד גם על שכחת טמון. ולדעת רבי יהודה הכתוב "בְּשִׂדְךָ" בא ללמד דין אחר, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

שכחת קמה

אף על פי שנאמר בענין שכחה "וְשִׁכַּחְתָּ לְעֹמֶר" כלומר קצור, הכל מודים, שדין שכחה נאמר גם בקמה מחוברת, שאם היה קוצר, ושכח לקצור קמה אחת, אסור לשוב לקחתה.

לדעת רבי יהודה, דין זה למד מהריבוי "בְּשִׂדְךָ", הבא ללמד, שכל דבר שבשדה יש בו שכחה, ואפילו קמה.

ולדעת חכמים, ענין זה למד מתחילת הכתוב, "בְּשִׂדְךָ וְשִׁכַּחְתָּ", לומר, שהכתוב מדבר גם בשכחה בשדה עצמו.

צפו עומרים לתוך שדה חבירו

הכל מודים, שלא נאמר דין שכחה אלא כששכח עומרים והם בשדהו, אבל אם

באיזה אופן של מציאת חלל הפרשה מדברת.

"חֲלַל" – כלומר מוכה בכלי ברזל, כעין חרב, ולא חנוק. ועוד למדו מהכתוב
"חֲלַל", שיהיה מות, ולא מפרפר.

"בְּאֲדָמָה" – כלומר בגלוי, ולא טמון בגל.

"נֶפֶל" – כלומר מונח, ולא תלוי באילן.

"בְּשֵׂדֶה" – כלומר על גבי קרקע, ולא צף על פני המים.

ורבי אלעזר חולק ואומר, שכל שנמצא חלל, כלומר מוכה בחרב, היו עורפים
את העגלה, ואפילו היה מפרפר או צף או טמון או תלוי, שמתוך כך שנאמר
בפרשה כמה פעמים "חֲלַל", למדנו, שלא הקפידה תורה אלא שיהא חלל,
כלומר מוכה בחרב.

שני חללים זה על גבי זה

יום אחד היתה דעתו של אביי צלולה, ואמר, הריני כאן בפומבדיתא, מוכן
להשיב דבר לשואלי, בעומק ובחריפות, כבן עזאי, שהיה חריף, ודורש בשוקי
טבריא.

שאל אותו אחד מהחכמים, מה הדין כשנמצאו שני חללים אחד על גבי חבירו,
זה משוך מעט לצד זה, וקרוב יותר לעיר זו, וזה משוך מעט לצד שני, וקרוב
יותר לעיר אחרת. ושני ספיקות יש בדבר.

לגבי תחתון יש להסתפק אם נחשב הוא כטמון, שהרי העליון מכסה אותו,
ואם כן אין מודדים ממנו, או מאחר שהוא מכוסה במינו, אינו נחשב טמון,
ומודדים ממנו [=מין במינו הוא טמון או לא].

ולגבי העליון יש להסתפק אם נחשב הוא כצף, שהרי הוא מונח על התחתון
ולא על האדמה, ואם כן אין מודדים ממנו, או מאחר שהוא מונח על מינו, אינו
נחשב צף, ומודדים ממנו [=מין במינו הוא צף או לא].

ואמר אביי לפשוט הספק לענין התחתון, ולומר, שנחלקו חכמים אם מין
במינו נחשב טמון או לא. שכן נתבאר לעיל שמי שהחזיק בעומר והניחו על גבי
חבירו נחלקו חכמים ורבי שמעון בן יהודה בתחתון, אם הוא שכה או לא.
ואמר אביי, שלדעת שניהם טמון אינו שכה, כדעת רבי יהודה לעיל,
ומחלוקתם היא רק באופן הזה, שהיה טמון תחת עומר אחר שהוא מינו,
שלדעת חכמים, יש בו שכה, כי מין במינו לא נחשב טמון, ולדעת רבי שמעון
בן יהודה אין בו שכה, כי מין במינו נחשב טמון.

אולם דחו ראיה זו, ואמרו, שאפשר שלדברי הכל מין במינו נחשב טמון,
וחכמים שאומרים שהוא שכה, כי דעתם שאפילו טמון גמור יש בו דין
שכה.

נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה נוכרים

חלל הנמצא סמוך לספר, כלומר סמוך לגבול, או שנמצא סמוך לעיר שרובה
נוכרים, לא היו עורפים עליו עגלה ערופה, שנאמר בפרשה, "כִּי יִמָּצָא חֲלָל",
לומר, שארע כן עתה מה שלא היה עד עתה, להוציא מקום שמצוי שיהיו בו
חללים, כגון סמוך לספר, או לעיר של נוכרים.

נשבה בהם הרוח, והטילה אותן לשדה אחר, ועל ידי זה שכתם, כי היה סבור
שאינם שלו, אינם שכה.

לדעת רבי יהודה ענין זה למד מהכתוב "בְּשֵׂדֶה וְשִׂכְחָתָהּ", לומר אין שכה אלא
בשדך.

וגם לדעת חכמים ענין זה למד הכתוב "בְּשֵׂדֶה וְשִׂכְחָתָהּ", ואף שכבר למדו ממנו
שכחת קמה, שני דברים יש ללמוד ממנו, שכן כדי ללמד על שכחת קמה, די
היה לכתוב "בשדה ושכחתה", ועכשיו שנאמר גם "בְּשֵׂדֶה וְשִׂכְחָתָהּ", למדנו גם
זאת, שאין השכה אלא כשהדבר בשדה שלך.

צפו עומרים לתוך שדהו

נתבאר שהכתוב "בְּשֵׂדֶה וְשִׂכְחָתָהּ", מלמד, שאין דין שכה אלא כשהעומרים
בתוך שדהו. ונסתפק רבי ירמיה, האם הכוונה שיהיו מונחים על השדה עצמה
דווקא, אבל אם צפו על גבי אבן או עמוד גבוהים, אף על פי שהם בתוך שדהו
אינם שכה [=אוויר שדה לאו כשדה דמי], או שגם כשצפו בשדהו יש בהם שכה
[=אוויר שדה כשדה דמי].

ואין להביא ראיה, מהדין המבואר לעיל, שעומרים שצפו לשדה חבירו, אין בהם שכה,
ומשמע דווקא כשצפו לשדה חבירו, אבל צפו לתוך שדהו שלו, יש בהם שכה. כי באמת
מה שנקטו בדין זה צפו, משום שכן הרגילות, שאין באים לשדה חבירו אלא על ידי
הצפה, אבל באמת הוא הדין גם כשהונחו בשדה חבירו, אין בהם שכה, כי לא מתקיים
בהם "בְּשֵׂדֶה וְשִׂכְחָתָהּ".

ולהלן יתבאר עוד בעזה"י, היאך ניסו לפשוט ספק זה מהדין הבא.

עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו

עומר שהחזיק בו בעל השדה להוליכו לעיר, והניחו על גבי עומר אחר, ולאחר
מכן שכה את שני העומרים.

נחלקו חכמים אם יש דין שכה בעומר התחתון. לדעת תנא קמא, יש בו
שכה, אף על פי שהוא טמון, [כדעת חכמים לעיל]. ולדעת רבי שמעון בן יהודה
משום רבי שמעון, אין בו שכה, מפני שהוא טמון, [כדעת רבי יהודה לעיל].

אבל בעומר העליון, הכל מודים שאין בו שכה. ומתחילה היה נראה, שהטעם
לכך משום שהוא צף, ואינו מונח בשדה, שכן משמע מדברי רבי שמעון, ומכאן
רצו לפשוט את ספיקו של רבי ירמיה לעיל, לומר, שעומרים שצפו בתוך שדהו,
אין בהם שכה. אולם דחו זאת, ואמרו, שהטעם לכך שאין בעומר העליון
שכה, משום שכבר החזיקו בעלים וזכה בו^א. ומה שאמר רבי שמעון מפני שהוא
צף, כוונתו מפני שהוא כצף, כלומר שהוא פטור על שהחזיק בו, כאילו היה עודנו צף
מעל הקרקע ומונח בידו.

אופני מציאת חלל המצריכים עגלה ערופה

נאמר בפרשה, "כִּי יִמָּצָא חֲלָל בְּאֲדָמָה ... נֶפֶל בְּשֵׂדֶה ...", ומהכתוב הזה למדו

^א ותו לא הוי שכה, דבעינן שכוח מעיקרו, כדאמר בב"מ בפרק קמא. [רש"י].

מקום קברו.

מהיכן מודדים לעיר הקרובה

נתבאר, שכשמוצאים חלל, מודדים ממנו לעיר הקרובה, ונחלקו חכמים מהיכן מודדים.

לדעת רבי אליעזר ורבי עקיבא, כשבאים למדוד מהחלל לעיר הקרובה, **מודדים ממקום שהוא עיקר חיותו של אדם**. **לדעת רבי אליעזר**, עיקר חיותו של אדם בטבורו, ולפיכך מודדים **מטבורו**. **ולדעת רבי עקיבא**, עיקר חיותו של אדם בחוטמו, ולפיכך מודדים **מחוטמו**.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, **מודדים ממקום שנעשה חלל, והוא הצואר**, ככתוב, "בַּחֲזוֹת לֶךְ שְׁנַי בְּקֶסֶם לֶךְ כְּזָב לְתֵת אוֹתָךְ אֶל צְנֹאֲרֵי חֲלָיִי וְשָׁעִים אֲשֶׁר בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֶזְרָת עֲוֹן קָדְ" (יחזקאל כ"א ל"ד), הרי שבצואר נעשה חלל.

תחילת יצירת הולד

לדעת תנא קמא בברייתא, **תחילת יצירת הולד הוא הראש**, שנאמר, "עֲלִידָה נִסְמְכֵתִי מִפְּטוֹן מִפְּעֵי אִמִּי אֶתָּה גֹזְזִי בְּדֵת תְּהִלְתִּי תְּמִיד" (תהלים ע"א ו'), כלומר תחילת יצירתי הוא הראש שיש בו גיזה, ככתוב "גֹּזְזִי נְרָדָה" [=שער ראשך] וְהִשְׁלִיכִי וְשָׂאֵי עַל שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאֵס ה' וְיִטֹּשׁ אֶת דֹּר עֲבָרְתוֹ" (ירמיהו ז' כ"ט).

ולדעת אבא שאול, תחילת יצירת הולד **מטיבורו**, ומשלח שרשו אילך ואילך.

ומתחילה רצו לומר, שהתנאים הללו נחלקו במחלוקת רבי עקיבא ורבי אליעזר, היכן עיקר חיותו של אדם. אולם מסקנת הגמרא, שאין העניינים שווים, ואפשר שגם אבא שאול מודה, שאף על פי שתחילת יצירתו בטיבורו, חיותו בחוטמו, ככתוב, "כִּלְאֵשׁ נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְרוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בְּחֶרֶב מֵתוֹ" (בראשית ז' כ"ב).

וְהִזָּה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל וְלָקְחוּ זֶקְנֵי הָעִיר הַהוּא עֲגֻלַת בְּקָר אֲשֶׁר לֹא עֲבַד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מְשַׁכָּה בָּעַל.

זקני סנהדרין מודדים זקני העיר מביאים העגלה

כבר נתבאר, שאין צריכים לזקני סנהדרין גדולה, אלא למדידה, לדעת איזו היא העיר הקרובה לחלל. ואחר שמדדו זקני סנהדרין גדולה איזו היא העיר הקרובה, הולכים להם. ובאים זקני העיר הקרובה, ומתעסקים בעריפת העגלה.

דף מ"ו

העגלה הכשרה לעריפה

נתבאר שאחר שמדדו איזו היא העיר הקרובה לחלל זקנו אותה העיר לוקחים עגלה לערוף אותה ונאמר באותה עגלה כך, "עֲגֻלַת בְּקָר אֲשֶׁר לֹא עֲבַד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מְשַׁכָּה בָּעַל".

נמצא סמוך לעיר שאין בה ביי"ד

אם נמצא חלל, והעיר הקרובה לחלל אין בה ביי"ד, **מניחים אותה**, ואינה מביאה עגלה ערופה, כי אין לקיים בה "וְלָקְחוּ זֶקְנֵי הָעִיר הַהוּא", שהרי אין בה זקנים. **ומודדים לעיר הקרובה ביותר שיש בה ביי"ד**, שנאמר, "וְהִזָּה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל וְלָקְחוּ זֶקְנֵי הָעִיר הַהוּא", ריבוי הוא, שמאחר שכבר פתח הכתוב והזכיר את העיר, "וְהִזָּה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל", היה יכול לסיים "ולקחו זקניה", ומתוך כך שכתב "וְלָקְחוּ זֶקְנֵי הָעִיר", למדנו שבכל אופן יביאו זקני עיר אחת עגלה, והיא העיר הקרובה ביותר שיש בה זקנים.

מת שנמצא מכוון בין שתי עירות

לדעת רבי אליעזר, אפשר לצמצם, כלומר אפשר לדייק במדידה, שתהא מדויקת ביותר, ואם כן, לדעתו כשימצא חלל באדמה, אפשר שימדדו, וימצאו שהוא קרוב לשתי עירות בשווה, ואין אחת קרובה לו יותר מזו אפילו כחוט השערה.

ולדעתו, אם יארע כדבר הזה, כל אחת מהעירות הללו מביאה עגלה ערופה בפני עצמה, כי אף שנאמר, "וְהִזָּה הָעִיר הַקְּרֹבָה", בלשון יחיד, אין הכוונה לאחת דווקא, שכן משמעות הכתוב היא גם ערים קרובות, [כמו הכתוב "וּבְהִקְמָה רַבָּה" (וינה ד' י"א) האמור בלשון יחיד, ומשמעותו בהמות רבות], ואם כן, אפילו אם יהיו שתי ערים קרובות, כל אחת מהן מביאה עגלה ערופה.

אך לדעת האומרים שאי אפשר לצמצם, ולא יתכן שיהיו שתי ערים קרובות בשווה, אלא באמת אחת קרובה יותר מהשניה, יביאו שתי הערים עגלה אחת בשותפות, ויתנו, אם שלנו קרובה, חלקכם יהא קנוי לנו, ואם עירכם קרובה, חלקנו יהא קנוי לכם.

אין ירושלים מביאה עגלה ערופה

לדעת התנא של משנתנו, ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ולפיכך, לדעתו, אין ירושלים מביאה עגלה ערופה, **שנאמר**, "כִּי יִמְצָא חֲלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ", לומר אין הפרשה מדברת אלא כשנמצא במקום שנתחלק לירושת שבטים, **להוציא את ירושלים, שלא נתחלקה לשבטים**.

מת מצווה שראשו במקום אחד וגופו במקום אחד

אחד מעשרה תנאים שהתנה יהושע עם ישראל, שמת מצוה קונה את מקומו, כלומר מת הנמצא בדרך, יקברוהו במקומו, ויהיה לו מקומו קברו, ולא יטלטלוהו משם, לחפש לו מקום קבורה. [וכן הדין כשנמצא חלל, שמביאים עליו עגלה ערופה, קבורתו של החלל במקום שנמצא]. ונחלקו חכמים מה הדין כשנמצא ראשו במקום אחד וכל גופו במקום אחר.

לדעת רבי אליעזר, **מוליכים הראש אצל הגוף**, שבוודאי במקום שגופו נמצא, שם הרגוהו, ושם קנה מקומו, והראש נטלטל משם למקום אחר.

ולדעת רבי עקיבא, **מוליכים הגוף אצל הראש**, שבוודאי במקום שראשו מוטל, שם היכוהו, ונפל ראשו, אלא שגופו שהיה במרוצה, המשיך בתנופה בלא הראש, ונפל בריחוק מה, אבל מאחר שהריגתו במקום שנפל ראשו, שם קנה

כתובים המלמדים זאת.

ב. "עֲנִית אֹרְשׁוֹ אוֹ שְׂבוֹר אוֹ חֲרוֹץ אוֹ יַבֵּלְת אוֹ גֶרֶב אוֹ יַלְפֵת לא תִקְרִיבוּ אֵלָהּ לָהּ" וְאִשָּׁה
לא תִתְנֶנּוּ מִקֶּם עַל הַמְזֻזָּפֶת לָהּ" (ויקרא כ"ב כ"ב), את אלה לא תקריבו, אבל אתה מקריב
קדשים שנעבדה בהן עבודה. והוצרך הכתוב הזה ללמד, שהקדשים אינם
נפסלים, גם כשנעבדה בהם עבודה של איסור, כגון בשבת או כלאים.

**ג. "וּמִיָּד בֶּן נֶכֶר לא תִקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹקֵיכֶם מִכָּל אֲלֵהּ כִּי מִשְׁחֶתֶם בָּהֶם מוֹם בָּם
לא יִרְצוּ לָכֶם" (ויקרא כ"ב כ"ח),** מכל אלו לא תקריבו, אבל אתה מקריב קדשים
שנעבדה בהן עבודה. והוצרך הכתוב הזה ללמד, שהקדשים אינם נפסלים, גם
כשנעבדה בהם עבודה אחר שכבר הוקדשו.

פסול מלאכה של פרה אדומה

בכתוב נתפרש, שהעול פוסל את הפרה, שנאמר, "אֲשֶׁר לא עָלָה עֲלֶיהָ עֹל",
אבל לא נתפרש אם גם שאר מלאכות פוסלות אותה, ולהלן יתבאר בעזה"י,
מנין שגם שאר מלאכות פוסלות את הפרה.

א. פרה למדה מעגלה.

לדעת ברייתא אחת, ענין זה שכל מלאכות פוסלות את הפרה למד מעגלה
ערופה. ובשני אופנים יש ללמוד דיני פרה מדיני עגלה. (א) בקל וחומר. (ב)
בגזרה שווה.

(א) **בקל וחומר.** ומה עגלה קלה, שאין המום פוסל בה, כל עבודה פוסלת אותה,
פרה שהמום פוסל בהם, קל וחומר שתהא נפסלת בכל עבודה.

אך יש להשיב על קל וחומר זה שתי תשובות. א. מצד שני פרה קלה מעגלה,
שכן העגלה נפסלת בשנים והעגלה לא. ב. ועוד, שכבר מצינו דבר נוסף, שמום
פוסל בו, ואינו נפסל בעבודה, והוא קדשים, ואם כן הוא הדין לפרה.

(ב) **בגזרה שווה.** שנאמר בפרה "על", וכן נאמר בעגלה "בעל", ומעתה, כשם
שכל עבודה פוסלת את העגלה, כך כל עבודה פוסלת את הפרה.

**אמנם אם פסול כל מלאכה של פרה למד מפסול מלאכה של עגלה, יש לנו
ללמוד, שכשם שאין העגלה נפסלת אלא על ידי הליכה שתמשוך בעבודה, כך
אין הפרה נפסלת אלא בהליכה שתמשוך בעבודה, אבל נתנו עליה משא בלא
שתלך אינה נפסלת.**

ב. פרה למדה ממה שנכתב בה.

ולדעת ברייתא אחת, ענין זה שכל מלאכות פוסלות את הפרה, למד מהכתוב
האמור בה, "אֲשֶׁר לא עָלָה עֲלֶיהָ עֹל", שיש לדרוש את תחילתו בפני עצמו,
"אֲשֶׁר לא עָלָה עֲלֶיהָ", כלומר שלא עלה עליה שום דבר, ולא רק עול. ואין
לומר, שהכתוב נדרש בכלל ופרט, "אֲשֶׁר לא עָלָה עֲלֶיהָ" כלל, "על" פרט, ואין בכלל אלא
מה שבפרט. כי "אֲשֶׁר" ריבוי הוא. ומה שנכתב "על" בפירוש, ללמד חילוק בין עול
לשאר דברים. העול פוסל בה בכל פעם, ושאר דברים אינם פוסלים בה אלא
כשנתנו עליה לשם מלאכה.¹

א. **"עֲגֵלַת בָּקָר".** כלומר בת שנתה, שכל מקום שנאמר בתורה עגל סתם, בן
שנה הוא,² ואם עברה שנתה פסולה.

ב. **"אֲשֶׁר לא עֲבַד בָּהּ".** כלומר שלא נעשית בה שום עבודה.

ג. **"אֲשֶׁר לא מִשְׁכָּה בְּעֹל".** כלומר שלא משכה בעול. ואמר רב יהודה אמר רב,
דווקא כשתמשוך ותלך עם משא שנותנים עליה, היא נפסלת, אבל נתנו עליה
ולא משכה, אינה פסולה.

ד. **אבל המום אינו פוסל בה.** ואמנם היה מקום לומר, שיהא המום פוסל את
העגלה מקל וחומר, ומה פרה אדומה קלה, שאין שנים פוסלות בה, [שכשרה גם
אחר שנתה³], המום פוסל בה, ככתוב "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם", עגלה חמורה,
הנפסלת בשנים כפי שנתבאר, קל וחומר שיהא המום פוסל בה. אולם למעשה
אין הדבר כן, כי כשפסלה תורה מום בפרה, נאמר מיעוט, "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם",
ללמד, דווקא בה לא יהא מום, אבל עגלה כשרה גם כשיש בה מום. ומהטעם
הזה אין ללמוד גם בגזרה שווה מפרה, שיהא המום פוסל את העגלה.

הפרה הכשרה למי נידה

בענין שריפת פרה אדומה לטהר באפרה, נאמר, "פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין
בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לא עָלָה עֲלֶיהָ עֹל".

א. **"פָּרָה".** אין שיעור לשנותיה.

ב. **"אֲדָמָה תְּמִימָה".** שכולה מראה אדום, ולא מראה אחר.

ד. **"אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם".**

ה. **"אֲשֶׁר לא עָלָה עֲלֶיהָ עֹל",** ולא רק העול פוסל אותה, אלא כל מלאכה
שיעשה בה, פוסלת אותה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך. והמיעוט האמור
בעגלה, "אֲשֶׁר לא עֲבַד בָּהּ", "בָּהּ" ולא באחרת, לא בא למעט פרה מפסול שעל
ידי מלאכה, אלא ללמד דבר אחר, שיתבאר בעזה"י בסמוך.

בהמות שנעבדה בהן עבודה כשרות להקרבה

בהמות שנעבדה בהן עבודה אינן נפסלות בכך מהקרבה.

א. **ואמנם היה מקום לומר, שתהא עבודה פוסלת בהמות מהקרבה מקל
וחומר, ומה עגלה קלה, שאין המום פוסל בה, עבודה פוסלת אותה, קדשים
שהמום פוסל בהם, קל וחומר שיהיו נפסלים בעבודה, נוקל וחומר זה שייך
בקדשים ששנים פוסלות בהן כגון פסח וחטאת, אבל אותם שאין השנים פוסלות, קלים
מעגלה, ואין להחמיר עליהן להיפסל במלאכה כעגלה].** אולם למעשה אין הדבר כן,
ואין המלאכה פוסלת את הקדשים, כי כשפסלה תורה עגלה במלאכה, נאמר
מיעוט, "אֲשֶׁר לא עֲבַד בָּהּ", ללמד, דווקא בה כלומר בעגלה העבודה פוסלת,
אבל קדשים אינם נפסלים בעבודה.

ומלבד הכתוב הזה, המלמד שאין קדשים נפסלים מעבודה, נאמרו עוד שני

¹ דיליף מ"ועגל וכבש בן שנה". [רש"י]

² עיין בתחילת מסכת פרה, שם מבואר, שאינה כשרה משעת לידתה, אלא לאחר כמה שנים, אולם
משעה שהוכשרה, אינה נפסלת מחמת שנותיה לעולם.

³ כלומר שעבודה זו לצורך היא, אבל אקראי בעלמא, שהניח שק עליה, ולא להוליכו, אלא אקרי

זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן, ולהלן יתבאר בעזה"י מהו "נחל איתן".

לדעת התנא של משנתנו, וכן לדעת ברייתא אחת, "איתן" פירושו קשה, כמבואר בכמה כתובים, כגון "וינא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן [=חזק וקשה] מושבך ושים בסלע קנף" (במדבר כ"ד כ"א). וכן, "שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים [הם ההרים] מסדי ארץ פי ריב לה' עם עמו ועם ישראל יתנח" (מיכה ו' ב'). מפירושו רש"י בכמה מקומות מבואר, שנחל איתן היינו מקום עמוק וקשה. אמנם דין זה נאמר ולתחילה אך בדיעבד גם אם לא היה הנחל איתן הרי זה כשר.

ולדעת אחרים, "איתן" פירושו ישן, כמו בכתוב "הנני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל יאס ה' גוי איתן הוא גוי מעולם הוא גוי לא תדע לשנו ולא תשמע מה ידבר" (ירמיהו ה' ט"ו), ואם כן נחל איתן הוא נחל ישן כלומר נחל שהקרקע שבו ישנה ולא הובא לשם קרקע חדשה ממקום אחר.

אופן עריפת העגלה

היו עורפים אותה בקופיץ [=כמין סכין גדול] מאחוריה, ממול עורפה, כלומר מהצד האחורי של הצואר.²

ולמדו זאת בגזרה שווה, שנאמר בעגלה לשון עורף, "ויקרפו", וכן נאמר בחטאת העוף, "וימלק את ראשו ממול ערפו" (ויקרא ה' ח'), וכשם שחטאת העוף, מליקתה ממול ערפה, כך עגלה עריפתה ממול ערפה.

עבודות במקום עריפת העגלה

אחרי שערפו את העגלה בנחל, אותו מקום אסור לעולם לזרוע בו ולעבוד בו, שנאמר, "נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יקרע", ואף שהכתוב "אשר לא יעבד" כולל כל עבודות, נאמר גם "ולא יקרע", ללמד, שלא אסרה תורה אלא עבודות בגוף הקרקע, כמו זריעה, אבל מותר לסרוק שם פשתן, ולנקר אבנים שאינם עבודות הקרקע.

אבל אין לומר, שהכתוב נדרש בכלל ופרט, "אשר לא יעבד בו" כלל, "ולא יקרע" פרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט. כי "אשר" ריבוי הוא.³

ובדין הזה שאחר עריפת העגלה אסור לעבוד באותו מקום ולא לזרוע הכל מודים בו. אך נחלקו חכמים אם צריך שיהיה מקום העריפה מקום שלא עשו בו מלאכה גם בעבר.

לדעת רבי יאשיה, מתוך שלא נאמר "ולא יעובד", אלא "אשר לא יעבד", למדנו, שצריך להיות מקום שגם עד עכשיו לא עבדו בו. [= "אשר" לשעבר משמע].⁴

ומכל מקום, לדעה זו, כל המלאכות שוות בה, שהם פוסלות אותה בנתינה לבד, גם בלא שתמשוך. וזהו שאמר רב יהודה אמר רב, הניח עליה אגודה של שקים, אף על פי שאין זה עול, אלא משא אחר, פסולה. ומבואר מדבריו שהפרה נפסלת בעליה, אף בלא הליכה.⁵

פסול מלאכה של עגלה

שני כתובים נאמרו בעגלה ערופה, ללמד שאם נעשתה בה מלאכה היא פסולה. (א) "אשר לא יעבד בה" כל מלאכה שהיא, ובכלל זה גם מלאכת עול. (ב) "אשר לא משכה בעלי".

ואמרו, שהסיבה שנכתב פסול של "עול" בפני עצמו, לחלק בין עול לשאר דברים, וללמד, שהעול פוסל בה בכל פעם, בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה, ושאר דברים אינם פוסלים בה אלא בשעת עבודה, כלומר כשנתנו עליה לשם מלאכה.

אבל אין לומר, שהכתוב נדרש בכלל ופרט, "אשר לא יעבד בה" כלל, "אשר לא משכה בעלי" פרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט. כי "אשר" ריבוי הוא.

שיעור משיכת עול הפוסלת את העגלה

כבר נתבאר, שעגלה שמשכה בעול, פסולה, שנאמר "אשר לא משכה בעלי", ואמר רבי יוחנן ששיעור המשיכה של העול שעל ידה העגלה נפסלת, הוא טפח, כרוחב העול.

ומתוך הדברים הללו למדנו, שרוחב עול הוא טפח, ונפקא מינה למקח וממכר, שהמתחייב לספק לחבירו עול, יש לו לתת עול רחב טפח.

מידה כנגד מידה בעגלה ערופה

אמר רבי יוחנן בן שאול, מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל, אמר הקב"ה, יבוא דבר שלא עשה פירות [=עגלה בת שנתה לא ילדה], ויערף במקום שאין עושה פירות [=נחל איתן קשה], ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות [שהרגוהו], כלומר שלא הניחוהו לקיים מצוות, שהן פירות האדם.

והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יקרע וקרפו שם את העגלה בנחל.

מקום עריפת העגלה

מבואר בכתוב שהיו מורידים את העגלה לעורפה בנחל איתן שנאמר, "והורדו

ואותיב, לא פסלה. [רש"י].

² בתחילת הסוגיה פירש רש"י, שגם הוא למד בגזרה שווה, והטעם לכך שנפסלת בעליה בלבד כי כך נאמר בה בדבר שנתפרש בה, "אשר לא יעלה עליה עול", עלה בלבד, והוא הדין לשאר מלאכות הלמדות בגזרה שווה, בעליה לבד היא נפסלת. אולם נראה שלא פירש כן אלא לפי ההו"א.

² ענין זה מבואר במקום אחר, שה"עורף" הוא אחורי הפנים, ו"מול עורף" הוא אחורי הצואר, שהוא מקום הרואה את העורף.

³ כן הוא לדעת רבי יונתן להלן. אמנם לדעת רבי יאשיה להלן, יל"ע אם מודה הוא שכל עבודות שבגוף הקרקע אסורות, או רק זריעה לבדה, שרק היא נאמרה לגבי הענין.

⁴ אע"ג ד"לא יעבד" להבא משמע, הני מילי בלאו "אשר", אבל השתא דכתיב "אשר", על כרחיך

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון 67ח
מסכת סוטה מ"ד – מ"ט

ולדעת רבי יונתן, אם היה נאמר "אשר לא נעבד", היינו למדים, שצריך להיות מקום שגם עד עכשיו לא עבדו בו, אבל כשנאמר "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד", הכוונה רק מכאן ולהבא. [= "אשר" ריבוי הוא].

ולא הלך ברגליו, גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, שאין מלאך המות שולט בהם, מי שעושה לוי ברגליו, על אחת כמה וכמה.

היאך הראה האיש את מבוא העיר לזו

כשבקשו מאותו האיש שיראה להם את מבוא העיר לזו לא אמר להם דבר בפיו אלא הראה להם בלבד ככתוב "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר". ונחלקו חכמים בדבר. חזקיה אמר, בפיו עקם להם. ורבי יוחנן אמר, באצבעו הראה להם.

ושנינו ברייתא כדעת רבי יוחנן, בשביל שכנעני זה הראה באצבעו, גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות.

מי שאין לו לוי

אמר רבי יהושע בן לוי, המהלך בדרך, ואין לו לוי, יעסוק בתורה, שנאמר, "כִּי לִיְהִי חֵן הֵם לְרֵאשִׁיטָה וְעֲנֻקִים לְגִגְרִיתִיד" (משלי א ט)

שכר פרעה על שליוה את אברהם

ואמר רבי יהושע בן לוי, בשביל ארבעה פסיעות שלוה פרעה לאברהם¹, שנאמר, "וַיֵּצֵא עֲלָיו פְּרֵעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלַחוּ אֹתוֹ וְאֵת אִשְׁתּוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ" (בראשית י"ב כ), "וַיִּשְׁלַחוּ אֹתוֹ וְאֵת אִשְׁתּוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ" (בראשית י"ב כ), "וַיִּשְׁלַחוּ אֹתוֹ וְאֵת אִשְׁתּוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ" (בראשית י"ב כ), "וַיִּשְׁלַחוּ אֹתוֹ וְאֵת אִשְׁתּוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ" (בראשית י"ב כ).

מי שמלוים אותו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק

אמר רב יהודה אמר רב, כל המלוה את חברו ארבע אמות בעיר, אינו ניזוק ואותו היוצא לדרך.

רבינא לויה את רבא בר יצחק ארבע אמות בעיר, ובא לידו היזק וניצל ממנו.

שיעור לוי למי שיוצא לדרך חוץ לעיר

כשהתלמיד יוצא לדרך, הרב צריך ללוות את תלמידו עד עיבורה של עיר שיוצא ממנה, כלומר עד הבית שחוץ לעיר, שהוא בתוך שבעים אמה לבתי העיר.

כשהחבר יוצא לדרך, החבר שלו צריך ללוות אותו עד תחום שבת, כלומר עד אלפיים אמה חוץ לעיר.

כשהרב יוצא לדרך, אין שיעור למידה שצריך התלמיד ללוות את רבו. את רבו שאינו מובהק, יש לו ללוות עד פרסה. ואת רבו המובהק, יש לו ללוות עד שלושה פרסאות.

וכל זקני העיר ההוא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל. וְעָנִי וְאֶמְרוּ וְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעִנְיָנוּ לֹא רָאוּ. כִּפּוּר לְעִמּוּד יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פְּדִיתָ ה' וְאֵל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עִמּוּד יִשְׂרָאֵל וְנִפְפֹּר לָהֶם הַדָּם.

רחיצת ידי הזקנים ודברים שאומרים

אחרי עריפת העגלה, זקני העיר ההיא הקרובה, רוחצים את ידיהם על מקום עריפתה, שנאמר, "וכל זקני העיר ההוא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל", כלומר על מקום עריפתה.

ולאחר מכן הם אומרים, "דינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו", ואין הכוונה כפשוטו, שלא שפכו הדם ממש, שלא עלה על דעתנו שזקני בני"ד שופכי דמים, אלא הכוונה היא, שלא בא לידם ופטורוהו בלא מזונות, ולא ראוהו והיניחוהו בלא לוייה, שאם עשו כן, נחשבים הם כמי ששפכו דמו, שעל ידי שפטורוהו בלא מזונות, הוצרך ללסטם את הבריות, ועל כך נהרג.

והכהנים אומרים את המשך הדברים שבפרשה², "כִּפּוּר לְעִמּוּד יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פְּדִיתָ ה' וְאֵל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עִמּוּד יִשְׂרָאֵל".

וסוף הכתוב, "וְנִפְפֹּר לָהֶם הַדָּם", אינו מדברי הכהנים, אלא דבר בפני עצמו, הוא שרוח הקדש מבשר את ישראל על ידי משה, שכשיעשו כסדר הפרשה, הדם מתכפר להם.

שכר הלוויה אין לה שיעור

היה רבי מאיר אומר, כופים ללוויה, כלומר, מי שאינו רוצה ללוות את חברו לדרך, כופים אותו שילוהו. ששכר הלוויה אין לו שיעור, כלומר גדול הוא ביותר, כפי שניתן ללמוד ממעשה לכידת לזו בימי יהושע.

שלא ידעו בני ישראל היאך יכבשו את העיר לזו, "וַיִּרְאוּ הַשְּׂמֵרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הֲרָאנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעֵשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד" (שופטים א' כ"ד), "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר" (שופטים א' כ"ה), ועשו עמו חסד גדול, שאת כל העיר הכו, ככתוב, "וַיִּכְפוּ אֶת הָעִיר לְפִי תְּרִבִּי", "וְאֵת הָאִישׁ וְאֵת כָּל מִשְׁפַּחְתּוֹ שָׁלְחוּ. וַיִּלְךְ הָאִישׁ אַרְבָּע הַחֲתִים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לֹזוּ הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (שופטים א' כ"ה-כ"ו). ואמרו חכמים, היא לזו שצובעים בה תכלת, היא לזו שבא סנחריב ולא בבלה, בא נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה עליהם, יוצאים חוץ לחומה, והם מתים.

והלא דברים קל וחומר, ומה כנעני זה, שלא דיבר בפיו, [כפי שיתבאר בסמוך],

מוכח עלה דלשעבר הוא. [רש"י].

² לרבות כל עבודות ... דלא תדרשיה בכלל ופרט. [רש"י].

³ כדכתיב לעיל, "ונגשו הכהנים בני לוי", ולא פירש על מי הם נגשים. [רש"י].

¹ לא נתבאר מנין שליוה אותו ארבע פסיעות. ואפשר לפי המבואר להלן, שהמלוה את חברו בעיר, שיעור הלוויה ארבע פסיעות, ואם כן, על ידי שצויה פרעה אנשים ללוות את אברהם, ולא הלך אברהם בדרך לבדו, מעתה נחשב אברהם כהולך בעיר, ודי בכך שפרעה ילוה אותו ארבע פסיעות.

"נְעָרִים קִטְנִים"

אותם שיצאו אחרי אלישע והתקלסו בו, נקראו בכתוב "נְעָרִים קִטְנִים", ולכאורה יש בכך סתירה שנערים אינם קטנים וקטנים אינם נערים.

וביאר רבי אלעזר, שלא היו נערים ממש, ולא קטנים ממש, [ואפשר שהיו בגרים], ונקראו נערים, על שהיו מנוערים מהמצוות, ונקראו קטנים, על שהיו מקטני אמנה, שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים.

ובברייתא מבואר שהיו נערים ממש, ונקראו קטנים כי בזבזו [=ביזו] עצמם כמו קטנים.

ורב יוסף הקשה, למה לא נאמר שהיו קטנים ממש, ונקראו נערים על שם מקומם, שבאו ממקום הנקרא נעורו, וכמו שמצינו בכתוב, "וַיֵּצֵאוּ אֶת יְדֵי הַיָּמִין וַיִּשְׁבְּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵאוּ קִטְנֵי וַתְּהִי לִפְנֵי אֶשֶׁת נַעֲמָן" (מלכים ב' ה' ב'), שביאר רבי פדת שהיתה קטנה מהמקום הנקרא נעורו. ותירצו, שבכאן אין לומר כן, כי מפורש בכתוב שהיו מיריחו ולא מנעורו.

מה ראה אלישע בנערים הקטנים

מאחר שנתקלסו אותם נערים קטנים באלישע, "וַיִּפֹּן אַחֲרָיו וַיִּרְאֶם וַיִּקְלַם בְּשֵׁם ה'", ונחלקו חכמים מה ראה.

לדברי רב ראה אותם ממש, ובכך נתקללו, וכמאמר רבן שמעון בן גמליאל, כל מקום שנתנו חכמים עיניהם, או מיתה או עוני.

ולדברי שמואל, ראה, שכולם נתעברה בהם אמם ביום הכיפורים.

ולדברי רבי יצחק נפחא, בלורית ראה להם כאמוריים.

ולדברי רבי יוחנן, ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה. וביאר רבי אלעזר שלא ראה לחלוחית של מצוה לא בהם ולא בזרעם.

דף מ"ז

סופם של אותם נערים קטנים

כשנתקלסו אותם נערים קטנים באלישע, "וַיִּפֹּן אַחֲרָיו וַיִּרְאֶם וַיִּקְלַם בְּשֵׁם ה' וַתִּצְאָנָה שְׂתֵימֵי דְבַיִם מִן הַיַּעַר וַתִּבְקַעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים", ונחלקו רב ושמואל בדבר זה.

לדעת אחד מהם, נס אחד היה, שמתחילה היה שם יער בלא דובים, ועל ידי נס היו שם דובים.

ולדעת אחד מהם, נס בתוך נס היה, שמתחילה לא היה שם לא דובים ולא יער [=לא יער הוה ולא דובים הוה], ועל ידי נס היה שם יער ודובים. והסיבה לכך שנעשה נס שיהיה יער ולא די בנס שיהיו דובים, כי אם לא היה שם יער שיוכלו לברוח אליו היו הדובים יראים מהם.

ואמר רבי חנינא, בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב,

מעשה שליווה רב כהנא את רב שימי בר אשי

רב כהנא ליווה את רב שימי בר אשי, ממקום הנקרא פום נהרא [=פי הנהר], עד מקום הנקרא בי ציניתא דבבל [מקום שגדלים בו דקלים הרבה].

כשהגיעו לאותם דקלים, אמר רב כהנא, ודאי דאמריתו, הני ציניתא דבבל, משני אדם הראשון איתנהו. [אפשר שאמר זאת בלשון שאלה, כלומר, האם יתכן דבר זה שאומרים בני אדם, שדקלים אלו קיימים מימות אדם הראשון ועד עתה?].

ענה לו רב שימי, הזכרת לי את דברי רבי יוסי ברבי חנינא, שביאר את הכתוב "וְלֹא אָמְרוּ אֵיחָהּ ה' הַמַּעֲלָה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיף אֹתָנוּ בְּמִדְבַּר אֶרֶץ עֲרָבָה וְשִׁיחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצִלְמֹנֶת בְּאֶרֶץ לֹא עֲבָרָה אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם" (ירמיהו ב' ו'), מלמד, שכל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב, נתישבה, ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב, לא נתישבה, [וזה שאומרים מימות אדם הראשון הם, אין הכוונה שהם ישנים כל כך, אלא הכוונה שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים]. אבל אין לפרש את הכתוב כפשוטו, שמדובר בארץ שלא עבר בה איש, ולא ישב שם אדם, כי אם כן, די לומר "בְּאֶרֶץ לֹא עֲבָרָה אִישׁ", שכן מאחר שלא עבר, ודאי לא ישב, ולמה נאמר גם, "וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם".

מעשה שליווה רב מרדכי את רב שימי

רב מרדכי ליווה את רב שימי, ממקום הנקרא הגרוניא, עד מקום הנקרא כיפי. וי"א עד מקום הנקרא בי דורא.

[מלכים ב' י"ט-כ"ד] וַיֵּאמְרוּ אֲנֹשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשֵׁב הָעִיר טוֹב פְּאֻשֵׁר אֲדִינִי רָאֶה וְהַמַּיִם רְעִים וְהָאֶרֶץ מְשֻׁפָּלָה. וַיֵּאמֶר קָחוּ לִי צִלְחִית הַדְּשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו. וַיֵּצֵא אֶל מוֹצָא הַמַּיִם וַיִּשְׁלֹף שָׁם מֶלַח וַיֵּאמֶר כֹּה אָמַר ה' רְפֹאתֵי לְמַיִם הָאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה מִשְׁם עוֹד מִנֵּת וּמְשֻׁפָּלָה. וַיִּרְפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כַּדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר [וַיַּעַל מִשְׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֵלָה בְּדָרְדָר וְנְעָרִים קִטְנִים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ בוֹ וַיֵּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קִרְחַת עֲלֵה קִרְחַת. וַיִּפֹּן אַחֲרָיו וַיִּרְאֶם וַיִּקְלַם בְּשֵׁם ה' וַתִּצְאָנָה שְׂתֵימֵי דְבַיִם מִן הַיַּעַר וַתִּבְקַעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים.]

כל שאינו מלוה ומתלוה, כאילו שופך דמים

מבואר בכתובים, שאחר שריפא אלישע את מי יריחו, ויצא משם, יצאו אחריו נערים קטנים מן העיר, "וַיִּתְקַלְסוּ בוֹ וַיֵּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קִרְחַת עֲלֵה קִרְחַת", כלומר עלה והסתלק מכאן, שהקרחת עלינו את המקום, שתחילה כשהיו שם מים רעים, היתה פרנסתם להביא לשם מים טובים מרחוק, והוא ביטל פרנסתם, ועל ידי שאמרו לו כן, גירה בהם דובים, ונהרגו.

ואמר רבי יוחנן משום רבי מאיר, מכאן יש ללמוד, שכל שאינו מלוה ומתלוה, כאילו שופך דמים, שאילו ליווה אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות.

^ח ובחיידושי הגראמ"ה הנדפסים בסוף מסכת ברכות, ביאר, שאמר זאת בלשון מוחלט, כלומר דקלים אלו ישנים, ולכן פסולים ללוב.

הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים.

אלישע דוחף את גחזי בשתי ידים

כשריפא אלישע את צרעת נעמן, ביקש נעמן לתת מתנות לאלישע, ולא הסכים אלישע לקבל, והיה הדבר רע בעיני גחזי נער אלישע, למה לא יקחו דבר מה מנעמן.

ולאחר שיצא נעמן, רדף גחזי אחר נעמן, ואמר לו בשקר, "אֲדַנִּי שְׁלַחְנִי לְאִמֹר הִנֵּה עֵתָה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי נְעָרִים מִהַר אֲפָרַיִם מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים תִּנְהָה נָא לָהֶם כְּפָר כְּסָף וְשִׁטֵּי חֲלָפוֹת בְּגָדִים" (מלכים ב' ה' כ"ב). "וַיֹּאמֶר נִעְמָן הוֹאֵל קַח כְּפָרָיִם וַיִּפְרָץ בּוֹ וַיִּצַר כְּפָרָיִם כְּסָף בְּשְׁנֵי חֲרָטִים וְשִׁטֵּי חֲלָפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ לָפְנָיו" (מלכים ב' ה' כ"ג).

וכששב גחזי לפני אלישע, הכיר אלישע במה שעשה, "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לְבִי הִלְדָּה כְּאִשֶּׁר הִפְדָּה אִישׁ מֵעַל מִרְפְּבוֹ לְקָרְאֵתָהּ הַעֵת לְקַחְתָּ אֶת (א) הַכְּסָף וְלְקַחְתָּ (ב) בְּגָדִים (ג) וְזֵיתִים (ד) וְכַרְמִים (ה) וְצֹאֵן (ו) וְכֶקֶר (ז) וְעֵבְדִים (ח) וְשִׁפְחוֹת" (מלכים ב' ה' כ"ד). הזכיר אלישע שמונה דברים, אף על פי שלא לקח גחזי אלא שני דברים, (א) כסף (ב) ובגדים. וביאר רבי יצחק, שבאותה שעה היה אלישע עוסק בפרק שמונה שרצים^א, ואמר לו לגיחזי, רשע, הגיע עת ליטול בעולם הזה שכר תורתך שלמדת שמונה שרצים? "וְצָרְעַת נִעְמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְצָרְעָךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מִצָּרַע כְּשֶׁלְּגִי" (מלכים ב' ה' כ"ז), ונתקיים בו ובבניו, שנאמר, "וַיִּאָרְבְּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצַרְעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מֶה אֲנַחְנוּ וַיִּשְׁבְּוּ פֹה עַד מָתַנּוּ" (מלכים ב' ז' ג'), ואמר רבי יוחנן, זה גחזי ושלשת בניו.

אלישע הולך להשיב את גחזי ולא שב

לאחר זמן נאמר, "וַיָּבֵא אֵלַיִשֶׁע דִּמְשִׁק וְגַם הִדָּד מֶלֶךְ אֲרָם חָלָה וַיָּגֵד לוֹ לְאִמֹר בָּא אִישׁ הָאֶלְקִים עִד הִנֵּה" (מלכים ב' ח' ז'), ואמר רבי יוחנן, שהלך להחזירו לגחזי בתשובה, ולא חזר.

שכשאמר לו אלישע לגחזי, חזור בך. אמר לו גחזי, כך מקובלני ממך, כל מי שחטא והחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה.

חטאו של גחזי

נתבאר, שגחזי החטיא את הרבים, ולהלן יתבאר במה החטיא.

יש אומרים, שתלה אבן שואבת לחטאת ירבעם, כלומר נתן מגנט על גבי עגלי הזהב שעשה ירבעם, והמגנט הגביה את העגלים באויר, והיה הדבר גורם שיטעו אחריהם, כשראו בהם פלא זה, שהם תלויים באויר בין שמים לארץ.

ויש אומרים שחקק שם שמים בפה העגלים, ועל ידו היו אומרים, "אנכי ה' אלקך... לא יהיה לה אלקים אחרים על פני", והיה הדבר גורם שיטעו אחריהם.

ויש אומרים, שבעודו משמש את אלישע, היה דוחה תלמידים אחרים מלפניו, וזהו שנאמר אחר סילוקו, "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֵלַיִשֶׁע הִנֵּה נָא הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ [בית המדרש של רבנן] צַר מִמֶּנּוּ" (מלכים ב' ו' א'), שעד

מתוך שלא לשמה בא לשמה

אמר רב יהודה אמר רב, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות, ואף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

וכמו שמצינו בבלק מלך מואב, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב שלא לשמה, זכה ויצתה ממנו רות, שיצאו ממנה דוד ושלמה, שהרבו להקריב קרבנות לשמה, כמו שכתוב, "וַיִּלְדָּה הַמֶּלֶךְ גְּבִעָה לְזִבְעָה שֵׁם כִּי הִיא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלְף עֲלוֹת וְעֶלְיָה וְשֵׁלְמָה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא" (מלכים א' ג' ד').

וענין זה שיצאה רות מבלק מבואר מדברי רבי יוסי בן חוני שאמר, רות, בתו של עגלון בנו של בלק היתה.

ואמנם מאחר שתאוותו של בלק היתה להקריב הקרבנות לקללה, למעט את ישראל, נתקיימה גם כוונתו הרעה, ומחמתו נהרגו אותם ארבעים ושנים ילדים.

שלשה חינות הן

כשישב אלישע ביריחו, "וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר אֶל אֵלַיִשֶׁע הִנֵּה נָא מוֹשֵׁב הָעִיר טוֹב כְּאִשֶּׁר אֲדַנִּי רָאָה וְהַמַּיִם רְעִים וְהָאָרֶץ מְשֻׁפָּלָה" (מלכים ב' ב' י"ט), והדברים תמוהים שכן מאחר שהמים רעים וארץ משכלת, במה מושב העיר טוב, ואמר רבי חנין, מכאן למדנו שחן מקום על יושביו, שאפילו כשהוא רע, נראה להם טוב.

ואמר רבי יוחנן, שלשה חינות הן: (א) חן מקום על יושביו. (ב) חן אשה תמיד על בעלה, שאפילו היא מכוערת, נושאת חן בעיניו. (ג) חן מקח על מקחו.

שלש פעמים חלה אלישע

שלשה חלאים חלה אלישע. (א) חולי אחד, בעון שגירה דובים בתינוקות. (ב) וחולי אחד, בעון שדחפו לגחזי בשתי ידים [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך]. (ג) וחולי אחד שמת בו, [וזה לא בא מחמת עוון אלא כדרך כל הארץ שקודם מותם הם חולים].

וענין זה שחלה שלוש פעמים מבואר בכתוב, בו זכרו באלישע שלוש חולאים, "וַיִּאָלְשֶׁע (א) חֲלָה (ב) אֶת חֲלָיו (ג) אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וַיָּרֶד אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְדֹּף עַל פְּנָיו וַיֹּאמֶר אֲבִי אֲבִי רַבֵּן יִשְׂרָאֵל וּפְרָשִׁיו" (מלכים ב' י"ג י"ד).

הדרך עם התלמידים הרעים

אמרו חכמים, לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו לאחד מתלמידיו בשתי ידיו, [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך].

^א רש"י פירש שהיה עוסק בפרק שמונה שרצים במסכת שבת. ויליע למה לא פירש שהיה עוסק בדיני טומאה של שמונה שרצים.

עתה היה מקום, ועתה נעשה צר, על ידי שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה.

יהושע בן פרחיה דוחף אחד מתלמידיו בשתי ידים

כשהרג ינאי המלך את החכמים, שמעון בן שטח החביאה אותו אחותו אשת ינאי, ורבי יהושע בן פרחיה ברח לאלכסנדריא של מצרים.

וכשהיה שלום, ויכלו החכמים לשוב, שלח לו שמעון בן שטח, ממני ירושלים עיר הקודש, לך אלכסנדריא של מצרים, אחותי, בעלי [יהושע בן פרחיה שהיה נשיא] שרוי בתוכך, ואני יושבת שוממה.

אמר יהושע בן פרחיה שמענו מדבריו שיש שלום ויכולים אנו לחזור. ובדרכם כשנדמנו למקום אחד, שירתה אותם בעלת הבית היטב, ועשתה להם כבוד גדול.

ישב יהושע בן פרחיה ושבח את המארכת ואמר, כמה נאה מארכת זו, ונתכוון לומר שהיא נאה במעשיה. אך אחד מתלמידיו לא הבין כוונתו, והיה סבור שנתכוון לומר שהיא נאה במראה שלה, ולפיקך הקשה לו, רבי, עיניה טרוטות גגולות, ואין הדבר יפה. אמר לו, רשע, בכך אתה עוסק, שאתה מסתכל באשת איש, ונידה אותו בארבע מאות שופרות המכריזים על נידויו.

בכל יום בא לפניו אותו תלמיד כדי שישבו ויקבלנו, ולא קיבלו. יום אחד היה קורא קריאת שמע, ובא לפניו, ובאותה פעם היתה דעתו לקבלו, והראה לו בידו שיקבלנו, והוא לא הבין, והיה סבור שדוחה אותו, הלך זקף לבנה, ועבדה עבודה זרה.

אמר לו רבי יהושע בן פרחיה, חזור בך. השיב לו, כך מקובלני ממש, כל החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה, והוא החטיא את הרבים שכך אמרו עליו, כישף, והסית, והדיח, והחטיא את ישראל.

שלושה נוספים תהא שמאל דוחה וימין מקרבת

נתבאר שתלמיד שסרח אין לדחותו בשתי ידים אלא תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

ורבי שמעון בן אלעזר אומר, ששלושה אלו תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. (א) יצר של תשמיש, תקרבנו בימין, שלא יקוץ בפריה ורביה. (ב) תינוק, פן יברח, ויאבד את עצמו. (ג) ואשה שאף היא דעתה קלה, ואם ירדפוה, תצא לתרבות רעה.

וְאֵתָהּ תִּבְעַר הַדָּם הַנִּקְי מִקֶּרֶךְ כִּי תִעָשֶׂה הַיֶּשֶׁר בְּעֵינֵי ה'.

נמצא ההורג

עד עתה נתבאר שאם נמצא חלל ולא נודע מי הכהו העיר הקרובה מביאה עלגה ערופה ולהלן יתבאר מה הדין אם נמצא ההורג.

א. אם נמצא ההורג קודם שנערפה העגלה, שוב אין בה צורך, ומאחר שעוד לא נערפה, לא נאסרה, והרי היא כשאר חולין, תצא ותראה בעדר עם שאר בהמות חולין.^א

ב. אם נמצא ההורג אחר שנערפה העגלה, תקבר במקומה, ואסורה בהנאה כדין עגלה שהיה בה צורך,^ב שכן מתחילה באה על הספק, לכפר על ישראל עד שימצא ההורג, ועד שנמצא עשתה את שלה, וכיפרה ספיקה.

ובאופן האחרון, אף על פי שכבר נערפה העגלה קודם שנמצא ההורג, כשנמצא, אינו נפטר בעריפתה, אלא נהרג, שנאמר, "ולא תחניפו את הקרן אשר אתם בה כי תדם הוא תחניף את הקרן ולקארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו" (במדבר ל"ה ל"ג).

כשיש עד אחד שראה את ההורג

בענין עגלה ערופה נאמר, "כי ימצא חלל בַּאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נָפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִכָּהוּ", ללמד, שאין הפרשה מדברת אלא כשאין אפילו אחד שידוע מי הכה את החלל, אבל יש אפילו עד אחד בסוף העולם שידוע מי הכהו, אין מביאים עגלה ערופה.

רבי עקיבא אומר, אם ראו סנהדרין את זה שהרג את החלל, אף על פי שאין מכירים אותו, ואינם יכולים לדונו, לא היו עורפים את העגלה, שנאמר בפרשה, "וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", מלמד שאם ראו, אינם עורפים.

עד אחד אומר ראיתי ועד אחד אומר לא ראית

נתבאר, שאם יש אפילו עד אחד שראה את זה שהרג את החלל לא היו עורפים את העגלה.

והנה, כלל אמר עולא, כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הרי כאן שנים, ומעתה, אם יבוא עד אחד להכחיש את הראשון, אין בדבריו של שני כלום, שאין דבריו של אחד במקום שנים.

ואם כן כשעד אחד אומר ראיתי את ההורג, ועד אחד אומר לא ראית, הראשון נאמן, והשני נדחה, ואין עורפים את העגלה.

ומאחר שכן הדין, הגיהו עולא ורבי יצחק את משנתנו, שאנו שונים בה בדין זה "היו עורפים", והם אמרו שצריך לשנות "לא היו עורפים".

ורבי חייא אומר, שאין צריך להגיה את משנתנו, שכן כשאמרו שבמקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים, ואין בדבריו של אחד המכחישו כלום, אין זה אלא כשבא שני אחר שכבר נתקבלה עדות הראשון ללא עוררין, אבל כשבאו בבת אחת, והעידו שניהם בתוך כדי דיבור, מאחר שמתחילת עדותו של ראשון בטלו דבריו בהכחשת שני, אין הראשון נאמן יותר מהשני, ועל האופן הזה שנינו, שאם עד אחד אומר ראיתי את ההורג, ועד אחד אומר לא ראית, עדיין הדבר בספק, ולכן היו עורפים.

^א והאי תנא לית ליה הא דאמרינן בכמה דוכתי, עגלה ערופה נאסרה מחיים, וירידתה לנחל איתן אוסרתה. ובמסכת כריתות מוקמינן לה למילתא בפלוגתא דתנאי. [רש"י].

^ב דכפרה כתיב בה כקדשים. [רש"י].

לעיר שרובה גויים.

חלל – אין חלל אלא הרוג **בכלי כמו חרב, ולהוציא את החנוק והמפרפר**. [ורבי אליעזר סובר, שאף על הנמצא מפרפר, עורפים את העגלה].

באדמה – **דווקא כשנמצא בגלוי על פני האדמה, ולהוציא את הנמצא טמון תחת הגל**. [וספק בגמרא, כשנמצא טמון תחת מת אחר, האם עורפים עליו את העגלה, משום שבמינו אינו נחשב כטמון]. **ורבי אלעזר חולק על זה, ואומר, שכל חלל, עורפים עליו את העגלה.**

נפל – **להוציא את התלוי באילן, שאינו נופל על הקרקע. ורבי אלעזר חולק על זה, ואומר, שכל חלל, עורפים עליו את העגלה.**

בשדה – **להוציא את הצף על פני המים, שאינו מונח על הקרקע**. [וספק בגמרא, כשנמצא מונח על מת אחר, אם נחשב כמונח על הקרקע, משום שמינו אינו חוצץ בינו לקרקע]. **ורבי אלעזר חולק על זה, ואומר, שכל חלל, עורפים עליו את העגלה.**

אשר ה' אלקיך נותן לך **לרשתה** – יש אומרים, שבא הכתוב **ללמד, שירושלים אינה מביאה עגלה ערופה, כי לא נתחלקה לשבטי ישראל לירושה.**

לא נודע מי הכהו – מלמד שאין עגלה ערופה באה, אלא כשאין ידיעה מי הרוצח, **אבל אם ידוע מי הרוצח, אפילו בעד אחד, או שראתה הסנהדרין את הרצח, אבל לא מכירים את הרוצח, לא היו עורפים.**

פסוק ב: ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל.

ויצאו – הם ולא שלוחיהם.

זקניך ושפטיך – **לרבי שמעון: יוצאים שלושה דיינים מהסנהדרין הגדולה**. [זקניך" – שניים. ומוסיפים שלישי כי אין בי"ד שקול. "ושפטיך" – מלמד שיהיו מהסנהדרין הגדולה של לשכת הגזית]. **לרבי יהודה: יוצאים חמישה דיינים מהסנהדרין הגדולה**. [שדורש את הפסוקים כמו רבי שמעון, אלא שמרבה עוד שנים, מהוא"ו של "ושפטיך"].

לרבי אליעזר בן יעקב: יוצאים כל שבעים ואחד הדיינים של הסנהדרין הגדולה, וגם המלך, וגם הכהן הגדול. [זקניך – סנהדרין גדולה. שפטיך – מלך וכהן גדול].

ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל – אפילו אם ניכר לעין מי העיר הקרובה מצווה להתעסק במדידה. לרבי אליעזר מודדים **מטיבורו של המת**. ולרבי עקיבא מודדים **מחוטמו של המת**. ולרבי אליעזר בן יעקב מודדים **מצווארו של המת**.

ואין זקנים אלו מתעסקים, אלא במדידה, אבל עריפת העגלה מוטלת על זקני העיר, שנמצאות קרובה אל החלל, כמבואר בפסוק הבא.

פסוק ג: והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעול.

והיה העיר הקרובה – יש לומדים מכאן, שאם היו שתי ערים קרובות בשווה, כל אחת **תביא עגלה ערופה** כי כל אחת נקראת "העיר הקרובה". [ולא נאמר שרק אחת קרובה באמת, ויביאו אחת בלבד, ויאמרו, שתעלה למי שקרובה באמת].

ולקחו זקני העיר ההיא – מכאן, שאין מודדים אלא לעיר שיש בה בי"ד, ואם בעיר הקרובה ביותר אין בי"ד, מודדים לקרובה מבין אלו שיש בהן בי"ד.

עגלת בקר – בת שנתה^א. [אבל לאחר מכן פסולה].

אשר לא עבד בה – מלמד, שאם נשאה משא כלשהו, פסולה. [ובלבד שנשאה אותו לשם עבודה, ומשכה בו כשיעור מהלך טפח].

אשר לא משכה בעול – מלמד, שאם עלה עליה עול, אפילו שלא בשעת עבודה, פסולה,

עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת

נתבאר, שכשעד אחד אומר ראיתי את ההורג הוא נאמן כשנים, ואין עורפים את העגלה, ואפילו העיד עד אחד כנגדו לומר לא ראית, אין דבריו של שני במקום ראשון הנחשב כשנים.

אמנם דווקא כנגד אחד, הראשון נחשב כשנים, אבל אם באו שנים, והכחישו את הראשון, ואמרו, לא ראית את ההורג, **כנגד השנים הללו, העד הראשון נחשב כיחיד, ועדותו בטלה, ולפיכך חזר הדין לקדמותו ועורפים את העגלה.**

וללשון ראשון בגמרא, כן הדין לא רק כשבאו שני עדים כשרים להכחיש את הראשון, אלא אף כשבאו שני עדים פסולים, כגון שתי נשים, והכחישו את העד הראשון, ואמרו, לא ראית, מקבלים את השנים האחרונים, המכחישים את העד הראשון. וכמאמר רבי נחמיה, כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, אין כאן תורת עדות, לומר עד כשר עדיף על עד פסול, אלא כשרים ופסולים שווים הם, והלך אחר רוב דעות, ולפיכך שתי נשים, אף שהן פסולות לעדות, מכחישות עד אחד, אף על פי שהוא כשר לעדות.

וללשון שני בגמרא, אין השנים הבאים לבסוף מכחישים את הראשון, אלא כשהם שווים לו בדינם, כגון הוא והם כשרים, או הוא והם פסולים [כגון נשים], שרק כשכולם שווים, אמר רבי נחמיה הלך אחר רוב דעות, אבל כשהראשון כשר, והאחרונים פסולים, אין האחרונים מכחישים את הראשון אפילו הם מרובים, שאפילו מאה פסולים אין נחשבים אלא כעד אחד כשר, והרי זה כעד שהעיד שראה, ולאחר מכן בא עד אחד והכחישו, ואמר לא ראית, שאין מקבלים את עדות האחרון.

שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת

כבר נתבאר, שאם מתחילה בא אפילו עד אחד בלבד, ואמר ראיתי את ההורג, הוא נאמן כשנים, ושוב אין עד אחד מכחישו, ואין עורפים את העגלה.

וכל שכן כשמתחילה באו שני עדים ממש, והעידו שראו את ההורג, שאין עד אחד מכחישים, ואין עורפים את העגלה.

ומבואר שכן הדין לא רק כשהיו השנים כשרים, אלא אף כשהיו השנים פסולים, מקבלים עדותם, ולא עדות היחיד, שכשאמר רבי נחמיה, שבמקום שהאמינו עד אחד הולכים אחר רוב דעות, לא רק להחמיר אמר כן, כששנים אומרים לא ראית, ואחד אומר ראיתי, שמאמינים לשנים, ועורפים את העגלה, אלא אף להקל אמר כן, וכששנים אומרים ראינו, ואחד אומר לא ראיתם, מאמינים לשנים, ואין עורפים את העגלה.

אמר הכותב: הנני להעתיק לכאן שוב את כל דיני פרשת עגלה ערופה, מסודרים על סדר הפסוקים, כפי שנדפסו במהדו"ק בשנת תשס"א.

פסוק א: כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הכהו.

כי ימצא – כלומר באופן מקרי להוציא מקום שהמוות מצוי תדיר, כגון סמוך לספר או

^א עיין בתחילת מסכת פרה כמה דעות בעניין זה.

הספק, כשאין יודעים מי הרוצח, אבל באותו זמן, יודעים היו מי הרגילים לרוצח, ואין כאן ספק.

ומבואר, שהיה הדבר הזה בזמנו של אליעזר בן דניאל, [ותחינה בן פרישה], ומתחילה היה נקרא תחינה בן פרישה, וחזרו לקרותו בן הרצחון.

ביטול המים המרים

משרבו המנאפים, פסקו המים המרים, ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקם, וטעמו, משום שנאמר בענין, "וְנִקְּהָ הָאִישׁ מֵעוֹן וְהָאִשָּׁה הָהוּא תִשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ" (במדבר ה' ל"א), ללמד, שרק בזמן שהאיש מנוקה מעון ניאוף באשה האסורה לו, המים בודקים את אשתו, אבל כשהאיש אינו מנוקה מעון, אין המים בודקים את אשתו.

ולא רק כשיש באיש עצמו עון, אין המים בודקים את אשתו, אלא גם כשיש בבניו או בנותיו עוון, אין המים בודקים את אשתו, שנאמר, "לא אֶפְקֹד [על ניאוף נשותיכם לבודקם, והטעם לכך] עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל פְּלוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְנָה" (הושע ד' י"ד).

ולא רק כשיש בו עון אשת איש, אין המים בודקים את אשתו, אלא גם כשיש בו עוון ניאוף עם פנויה, שנאמר "כִּי הֵם [הבעלים] עִם הַגְּלוֹת וְפָרְדוּ [שהם נואפים כפרדים] וְעַם הַקְּדָשׁוֹת יִזְבְּחוּ".

וסוף הכתוב "וְעַם לֹא יִבְיֶן וְלֹבֵט", ביארו רבי אלעזר שכך אמר להם נביא לישראל, אם אתם מקפידים על עצמכם, מים בודקים נשותיכם, ואם לאו, אין המים בודקים נשותיכם.

ולפיכך, משרבו המנאפים, שוב לא היו המים בודקים נשותיהם, ובטל אותם רבן יוחנן בן זכאי.

קלקול בעלי הנאה

משרבו בעלי הנאה נתעותו הדינים, שמתוך שהדינים בעלי הנאה, אין מטריחים עצמם לעיין בדיון, ובאיסור והיתר להורות לציבור, ומתוך כך נתקלקלו המעשים, וכיון שכך, אין לו להקב"ה נחת רוח בעולמו, ואין עולמו נוח לו.

קלקול רואי פנים בדין

משרבו רואי פנים בדין, בטל "לא תגורו מפני איש כי המושפט לאלקים הוא", ופסק "לא תפירו פנים במושפט פקטון פגדל תשמעו", ופרקו עול שמים, ונתנו עליהם עול בשר ודם.

קלקול לוחשי לחישות בדין

משרבו לוחשי לחישות בדין, הם עורכי הדינים, שמתלחשים עם הדיינים, לפתוח להם פתח בזכותו של זה ובחובתו של זה, רבה חרון אף בישראל, שעל הטיית המשפט חרון אף בא, שנאמר, "אם ענה תענה אותו ... וחרה אפיי",

ובלבד שתמשוך בו, כשיעור מהלך טפח.

פסוק ד: והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל.

[נחל – מבואר בכמה מקומות, שלרש"י, פירוש המילה נחל, הוא עמק, ולא כפי שקוראים היום למקום זרימת מים נחל].

איתן – יש אומרים שאיתן פירושו קשה, ומכל מקום בדיעבד אף שאינו קשה כשר. ויש אומרים שאיתן פירושו ישן, שלא יהיה בנחל הזה קרקע ממקום אחר, אלא מה שהיה בו מעולם.

אשר לא יעבד – יש אומרים, שלא יעבד בו מעולם. ויש אומרים, שזה ציווי, שלא יעבדו בו להבא, ולרבות איסור לשאר עבודות, חוץ מזריעה המפורשת בסמוך, ומכל מקום, דווקא עבודות שהם בגופה של קרקע, כעין זריעה.

ולא יזרע – מלמד, שאסור לזרוע מקום שנערפה בו העגלה.

וערפו שם – מלמד שעורפים אותה מאחריה [=ממול ערפה], בקופיץ [=סכין גדול]. יש אומרים, שמשעה שנערפה, נאסרה בהנאה, [ואפילו ימצאו אחר כך את הרוצח]. ויש אומרים, שמשעה שמורידים אותה לנחל, היא נאסרת בהנאה.

בנחל – מקום שאינו עושה פירות, לכפר על זה שהרגוהו, ולא הניחוהו לקיים מצוות, שהן פירות האדם.

פסוק ה: ונגשו הכהנים בני לוי כי במ בחר ה' אלקיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע.

פסוק ו: וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל.

על העגלה הערופה בנחל – מלמד, שצריכים לרחוץ ידיהם באותו מקום שערפיה, ולא יקחו למקום אחר, וירחצו ידיהם עליה.

פסוק ז: וענו ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו.

וענו ואמרו – בלשון הקודש. [הדבר נלמד בגזרה שווה, מברכות הר גזים, שנאמר בהם "וענו הלוויים ואמרו" וכבר נתבאר לעיל שנאמרו בלשון הקודש].

ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו – זקני העיר אומרים כן, וכוונתם שלא ראוהו, ופטרותו בלא מזונות, ולא ראוהו, ושלחוהו בלא לוויה.

פסוק ח: כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם.

כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל – דבר זה הכהנים אומרים.

ונכפר להם הדם – דבר זה רוח הקודש מבשרת, שאם עשו כסדר האמור, מכופר להם הדם.

פסוק ט: ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'.

אם נמצא ההורג, אחרי שנערפה העגלה, אינה פוטרת אותו, שנאמר "ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו".

ביטול עגלה ערופה

משרבו הרוצחנים הידועים, בטלה עגלה ערופה, שכן אין העגלה באה אלא על

קלקול צרי העין

משרבו צרי עין מלהנות אחרים בממונס, וטורפי טרף, כלומר, גזלנים ומאמצי
הלב מן העניים לרחם, **רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלות**, ועברו על מה
שכתוב בתורה, "השֹׁמֵר לֶדָבָר עִם לְבָבָד בְּלִיעֵל לְאִמֵר קִרְבָּה שְׁנַת
הַשָּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִידָה הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה
כִּדְ חֲטָא" (דברים ט"ו ט')

קלקול נטויות גרון

משרבו "נטויות" גרון ומשקרות עינים" (ישעיהו ג' ט"ז), רבו מים המרים, כלומר
רבו המקנאים לנשותיהם, והיה למים המרים להרבות, אלא שפסקו
מלהשקותם, כפי שנתבאר לעיל שאין המים בודקים משרבו המנאפים.

קלקול מקבלי מתנות

משרבו מקבלי מתנות, **נתמעטו הימים, ונתקצרו השנים**, שנאמר "עכר ביתו בוצע
בצע וְשֹׁנְאָ מִתְּנַת יְחִיָּה" (משלי ט"ו כ"ז)

קלקול זוחי הלב

משרבו זוחי הלב, שאין מטים את אזנם לשמוע יפה מפי רבם, וסומכים על
בינתם לדקדק שמועתם, **רבו מחלוקת בישראל**.

קלקול תלמידים שלא שימשו כל צרכם

משרבו תלמידי שמאי והיילל שלא שימשו כל צורכם, **רבו מחלוקת בישראל,**
ונעשית תורה כשתי תורות.

קלקול מקבלי צדקה מן הנוכרים

משרבו מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים, היו **ישראל למעלה והם למטה,**
ישראל לפנים והם לאחור. [כלומר להיפך אלא שלא רצה לפרש הרע על ישראל
והיפך].

ביטול האשכולות

משמתו יוסי בן יעזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו
האשכולות, כלומר בטלו אנשים שיש בהם הכל, תורה באמינה בלא דופי
ושכחה ומחלוקת, [שנאמר, "אין אֶשְׁכּוּל לְאֶכּוּל בְּפִנְיָה אֲנִתָּה נִפְשִׁי" (מכה ז' א)],
שעד ימיהם לא היה מחלוקת בחכמי ישראל, כולם היו אומרים דברים
כנתינתם למשה מסיני, והם הראשונים שנחלקו בסמיכת קרבנות ביום טוב,
והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה.

ונסתלקה השכינה, משום שנאמר, "מזמור לְאֶסְף אֶלְקִים נָצַב בְּעֵדַת אֵל [בזמן
שמתקיים] בְּקִרְבֵי אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט" (תהלים פ"ב א).

קלקול ההולכים אחר הבצע

משרבו אותם המקיימים, "אֲחֵרֵי בְּצָעִם לְבָם הִלְדָּ" (יחזקאל ל"ג ל"א) **רבו** "היו
האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חֲשָׁד לְאִוֵר וְאִוֵר לְחֲשָׁד שְׁמַיִם מֵר לְמִתּוֹק וּמִתּוֹק לְמֵר"
(ישעיהו ה' כ'), **שמשבחים את הרשעים**.

ומשרבו "האמרים לרע טוב ולטוב רע", רבו "הזוי" "הזוי" בעולם, כלומר **נתרבו
הצרות**, שכן באותה פרשה נאמר פעמים הרבה "הזוי".

קלקול מושכי הרוק

משרבו מושכי הרוק, [שמוצצים הרוק קודם הדיבור ומידת גאוה היא], **רבו
היהירים, ונתמעטו התלמידים** [שכך אמרו חכמים סימן לגסות הרוח, עניות של
תורה], והתורה חוזרת על לומדיה אולי תמצא מי שילמדנה.

ומשרבו היהירים, **התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים**, שאין דורינו רואה
אלא לפנים.

היהירים אינם מקובלים אפילו על נשותיהם

נתבאר שבנות ישראל היו חפצות להינשא ליהירים, אמנם, רק מתחילתן היו
בזרות בהם, אך לאחר זמן, נמאסים בעיניהן, וכמו שאמרו חכמים, מאן
דמיהר [=מי שהוא יהיר], אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל [=אפילו על בני ביתו
אינו מקובל], שנאמר, "בְּבָרָה יְהִיר וְלֹא יִנָּה" (חבקוק ב' ה'), לומר לא ינוה אפילו
בנוה שלו.

קלקול מטילי מלאי על בעלי בתים

משרבו דיינים מטילי מלאי על בעלי בתים, כלומר שנותנים ממונס לבעלי
בתים היודעים בטיב הסחורה, לסחור בהם, **רבה השוחד, והטיית משפט,**
ופסקה טובה.

קלקול דיינים מחזיקי טובה

משרבו הדיינים שמקבלים טובות מבני אדם ומחזיקים להם טובה על כך
[=מקבלני טובתך ומחזיקי טובותיך], **רבו "איש הַשָּׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה"** (שופטים י"ז ו')
שרואה שהדיינים מסבירים לו פנים מפני טובה שעשה לו, ואינו מתיירא מהם,
שפלים הוגבהו, והגבוהים הושפלו, שאין אימת הגדולים על הקטנים, ואין
ניכר בין גבוה לשפל, **ומלכות הולכת ומתנוולת**.

^א "נטויות". כתיב.

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר

כבר נתבאר בדף ל"ב, שבשעה שגומרים להפריש את המעשרות של השנה השלישית למעשרות, כל המעשרות של שלוש השנים שעברו שיש לו בביתו, לא יעבבם עוד אצלו, אלא יתן כל מעשר לראוי לו, ובא ואומר וידוי מעשרות, ככתוב, "וְאָמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת [=זה מעשר שני ונטע רבעי] (גם [=לרבות תרומה וביכורים] נִתְּתִיו לְלוֹי [=זה מעשר ראשון] וְלַגֵּר לְאֵתוֹם וְלְאֻלְמְנָה [=זה מעשר עני] כָּכֹל מִצְּרֻתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי כו"ו".

ויוחנן כהן גדול ביטל אמירת וידוי מעשרות זה. ואמר רבי יוסי ברבי חנינא שהטעם לכך, לפי שאין נותנים את המעשרות כתקנם. שמדין תורה מעשר ראשון ניתן ללוי ומאחר שעזרא קנס את הלויים אנו נותנים את המעשר לכהן, וכיון שאין נותנים כתקנו, אין יכולים לומר, "וגם נתתיו ללוי ככל מצותך".

דף מ"ח

ואי אפשר שיתוודה על נתינת שאר מעשרות כתקנם, בלא שיתוודה על נתינת מעשר ראשון כתקנו, שכך אמר ריש לקיש, כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון, שוב אין מתודה על שאר מעשרות. וביאר אביי הטעם, הואיל ופתח בו הכתוב תחילה.^א

ותקנה זו הוצרך לתקן עבור חברים, שהם מפרישים כל תרומות ומעשרות שלהם, ומשום שנותנים מעשר ראשון לכהן, אינם מתוודים.

אבל לעמי הארץ לא הוצרך לתקן, שהם בחזקת שאינם מפרישים כלל, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ובוודאי לא יוכלו להתוודות.

יוחנן כהן גדול גזר על הדמאי

יוחנן כהן גדול שלח בכל גבול ישראל, לבדוק אם מפרישים תרומות ומעשרות, וראה שאין הכל מפרישים, אלא תרומה גדולה בלבד, אבל מעשר ראשון ומעשר שני, מקצתם מעשרים ומקצתם אין מעשרים.

אמר להם, בני, בואו ואומר לכם, כשם שתרומה גדולה, יש בה עון מיתה, כך תרומת מעשר וטבל, יש בהן עון מיתה, וכשאתם לוקחים מעם הארץ, והם לא הפרישו אלא תרומה, ועודנו טבל למעשרות, ואתם נענשים מיתה.

עמד והתקין להם, הלוקח פירות מעם הארץ, מפריש מהם כל המעשרות להוציאם מידי טבל. ואחר כך מפריש מתוך מעשר ראשון תרומת מעשר שיש ללוי להפריש ממנו, ונותן לכהן, שהרי תרומת מעשר אסורה לזרים, ויש בה עון מיתה כמו תרומה.^ב ומעשר ראשון ומעשר עני מעבב לעצמו, שהם מותרים לזרים, ואין בהן אלא גזל כהן, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים.

^א "ונתת ללוי", זה מעשר ראשון. "לגר", זה מעשר עני. "בשעריך", זה מעשר שני. דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך". [רש"י].

^ב ולפיכך אחמור עליהו, שלא לעבבו אצלו ולמכור לכהן, כשם שהוא מעבב אצלו מעשר ראשון ומעשר עני, ואומר המוציא מחבירו עליו הראיה, גזירה דלמא כי משהי ליה גביה, אכיל ליה. [רש"י].

וזהו ששנינו, שבימי יוחנן כהן גדול אין אדם צריך לשאול לחבירו על הדמאי, אם מעושר אם לאו, שהרי הוא התקין, שכל הלוקח מעם הארץ, מעשר.

יוחנן כהן גדול ביטל את המעוררים

בכל יום ויום, היו עומדים ליום על דוכן, ואומרים, "עוֹרָה לְמָה תִּישָׁן ה' הַקִּיָּצָה אֶל תִּזְנַח לְצַח" (תהלים מ"ד כ"ד).

אמר להם יוחנן כהן גדול, וכי יש שינה לפני המקום? והלא כבר נאמר, "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יְשָׁרָאֵל" (תהלים קכ"א ד). ועמד וביטלם.

והכתוב "עוֹרָה לְמָה תִּישָׁן ה'", מדבר על זמן שישראל שרויים בצער, ועובדי כוכבים בנחת ושלוה.

יוחנן כהן גדול ביטל את הנוקפים

לדברי רב יהודה אמר שמואל, בתחילה כשהיו רוצים להפיל עגל קדשים לארץ כדי לשוחטו, היו מסרטים לו בין קרניו, כדי שיפול דם בעיניו, ולא יוכל לראות,^א ולא יהא מתחזק על רגליו שלא יפילוהו. בא יוחנן כהן גדול וביטל זאת, משום שבכך הקרבנות נראים כבעלי מומים.

ובמתניתא שנו, שמתחילה, כשהיו רוצים להפיל עגל קדשים לארץ כדי לשוחטו, היו חובטים אותו במקלות, כדרך שעושים אותו לפני עבודת כוכבים. בא יוחנן כהן גדול וביטל זאת, שאמר להם, עד מתי אתם מאכילים טריפות למזבח, שעל ידי ההכאות יכול להינקב קרום של מוח.

עמד יוחנן כהן גדול, והתקין להם טבעות בקרקע, להכניס צואר בהמה לתוכו, וכך ישחטוהו בנקל.

יוחנן כהן גדול ביטל הכאת פטיש בירושלים במועד

עד ימיו של יוחנן כהן גדול, היה פטיש מכה בירושלים בבית הנפחים בחולו של מועד, לעשות מלאכת דבר האבד שמתרת במועד.

ועמד הוא וגזר על הנפחים, אפילו בדבר האבד, מפני שקולם נשמע למרחוק, ואין הכל יודעים שהיא לדבר האבד.

ביטול השיר מבית המשתאות

משבטלה סנהדרין, בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר, "בְּפִשֵׁר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן וְיִמְרֵי שְׂכָר לִשְׁתִּי" (ישעיהו כ"ד טו). וענין זה נתקיים כשבטלה סנהדרין שנאמר, "וְיִקְרְבוּ מִשְׁעֵר שְׂבָתוֹ בְּחוּרֵי מְנַגְיָתָם" (איכה ה' י"ד)

אמר רב, אוזן ששמעה זמר תעקר. ואמר רבא, זמר בבית יחרב מפתן [=ף] אותו בית, שנאמר, "קוֹל יְשׁוּרָר בְּחִלּוֹן חֲרָב [=חורבן] בְּסָף" (צפניה ב' י"ד).

^א ונוקפין לשון חבטה ומכה, כדאמרין, אין אדם מנקף אפילו אצבעו. דף ניקוף מרצה כדס עולה. [רש"י].

השונה בארבעה מיני זמר

אמר רבי יוחנן, כל השונה בארבעה מיני זמר, מביא חמש פורעניות לעולם.

שנאמר, "הוי משפיקי בבקר שְׁכַר יְרַדְפוּ מֵאֲחֵרֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִדְלִיקוּם. וְהָיָה (א) כְּנֹר (ב) וְנִבֵּל (ג) תָּף (ד) וְחִלְלִיל וְנִינְן מִשְׁתִּיָּהֶם וְאֵת פֶּעַל ה' לֹא יִבְיטוּ וּמַעֲשֵׂה נְדָוִי לֹא יִרְאוּ" (ישעיהו ה' י"א), הרי שונה בארבעה מיני זמר.

ומביא חמש פורעניות לעולם ככתוב אחרי כן, "לְכֹן גָּלָה עַמִּי מִבְּלֵי דַעַת וּכְבֹדוֹ מִתֵּי רָעַב וְהִמּוֹנוֹ צָחָה צָמָא ... וַיִּשָּׁח אֶדְמָם וַיִּשְׁפֹּל אִישׁ וְעֵינָיו גְּבָהִים תִּשְׁפָּלְנָה" (ישעיהו ה' י"ג-ט"ו).

א. "לְכֹן גָּלָה עַמִּי מִבְּלֵי דַעַת", שגורם גלות לעולם.

ב. "וּכְבֹדוֹ מִתֵּי רָעַב", שמביא רעב לעולם.

ג. "וְהִמּוֹנוֹ צָחָה צָמָא", שגורם לתורה שתשתכח מלומדיה.

ד. "וַיִּשָּׁח אֶדְמָם וַיִּשְׁפֹּל אִישׁ", שגורמים שפלות לשונאו של הקב"ה, שאין איש אלא הקב"ה שנאמר, "ה' אֵישׁ מְלַחֵמָה ה' שְׁמוֹ" (שמות ט"ו ג).

ה. "וְעֵינָיו גְּבָהִים תִּשְׁפָּלְנָה", שגורמים שפלות של ישראל.

ועם כל זה נאמר, "לְכֹן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נִפְשָׁה וַיַּעֲרָה פִּיהָ לְבָלֵי חֶק וַיְנַדֵּד הַדְּרָה וְהִמּוֹנָה וַיִּשְׁאֲנָה וְעָלָז בָּהּ" (ישעיהו ה' י"ד), שאחר שהביאו חמש פורעניות הללו לעולם, סופם נופלים בגיהנם.

ביטול אורים ותומים

מבואר במשנתנו שמשמתנו נביאים ראשונים בטלו אורים ותומים.

ואמר רב הונא, שנביאים ראשונים אלו הם דוד ושמואל ושלמה, שבמותם בטלו אורים ותומים.

ורב נחמן אמר שכבר בימי דוד פעמים נענו באורים ותומים ופעמים לא נענו, שהרי כשברח דוד מפני אבשלום, ויצא מירושלים, שאל אביתר באורים ותומים ולא עלתה לו, שאל צדוק ועלתה לו, שהשיבוהו שנאמר, "וְהָיָה גַם צְדוֹק וְכָל הַלְוִיִּם אִתּוֹ נְשָׂאִים אֶת אֶרֶזוֹן בְּרִית הָאֱלֹקִים וַיִּצְקוּ אֶת אֶרֶזוֹן הָאֱלֹהִים וַיַּעֲלֵל אֲבִיתָר עַד תָּם כָּל הַעֵם לְעֵבֹר מִן הָעִיר" (שמואל ב' ט"ו כ"ד), שנסתלק מן הכהונה, מפני שלא נענה באורים ותומים.^א

ורבה בר שמואל הקשה, הלא גם בימי זכריה בנו של יהוידע, שהיה בימי המלך יואש, עדיין שאלו באורים ותומים, ככתוב, "וַיְהִי לְדָרֶשׁ אֱלֹקִים בְּיָמָיו וַיִּכְרְזוּהוּ הַמְּבִינִין בְּרֵאת הָאֱלֹקִים וַיְבִימֵי דָרְשׁוּ אֶת ה' הַצְּלִיחוּ הָאֱלֹקִים" (דהיי"ב כ"ו ה'). ודחו קושייתו, ואמרו, שהכוונה לדרישת אלוקים בנביאים, ולא באורים ותומים.

אולם בברייתא מבואר שעד חורבן בית ראשון עדיין היו שואלים באורים ותומים, שכך שנינו, משחרב בית המקדש ראשון, בטלו ערי מגרש, ופסקו

^א והכי תניא בסדר עולם גבי ארון, ובברחו מפני אבשלום, יצא עמו, עד שעלה במעלה הזיתים, ושאל באורים ותומים, ונסתלק אביתר מן הכהונה גדולה, ככנס צדוק תחתיו, כדכתיב "וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצְדוֹק הֲשֵׁב אֶת הָאֲרוֹן וְגו'". [רש"י].

^ב גרסת הגמרא "כל ימי".

וסוף הכתוב, "כִּי אֶרְזָה עֲרָה", מלמד שאפילו בית המסוכך בארזים, אם יהיה בו זמר הרי זה מתרועע.

תחילת חורבן הבית מהסף

אמר רב אשי מתוך כך שנאמר "חֲרַב [=חורבן] בַּסָּף", למדנו שכשמתחיל הבית להיחרב החורבן מתחיל מהסף כלומר מאסקופת הבית ופתחיו.

ויש לומדים זאת מהכתוב "וּשְׂאִיָּה יָכַת שְׁעָרֵי" (ישעיהו כ"ד י"ב), כלומר בית שומם מוכה בשעריו, על ידי שעירים שמרקדים שם, ומנגחים, וכותתים שעריו. ואמר מר בר רב אשי, אני ראיתי אותו והוא מנגח כשור.

זמר של בעלי מלאכות

אמר רב הונא, זמרא דנגדי, כלומר זמר של מושכי ספינות בחבל, מותר, שאינו אלא לזרום במלאכה. וכן זמרא דבקרי, כלומר זמר של החורשים עם הבקר, שהם מזמרים בשעת החרישה, מותר, שאינו אלא לכוון את השורים לתלמייהם, שהולכים לקול השיר, שהוא ערב עליהם. אבל זמרא דגרדאי, כלומר זמר של האורגים, אסור, שאינו אלא לשחוק.

ביטול הזמר הביא שפע

רב הונא ביטל הזמר, שגזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות, והוזלו האווזים והחיטים, עד שנמכרו מאה אווזים בזוז, ומאה סאה חיטה בזוז, ואף שהיו זולים כל כך, לא היו רוצים לקנותם במחיר זה, מרוב טובה שהיה לכל אחד משלו.

בא רב חסדא וזלזל בגזרה זו, שלא הקפיד למחות בהם, נתייקרו האווזים, עד שהיה מחירו של אחד בזוז, וגם במחיר זה בקושי היה למצוא.

זמר ועניה של נשים וגברים

אמר רב יוסף, כשהגברים מזמרים והנשים עונות אחריהם, הרי זו פריצות, אבל כשהנשים מזמרות והאנשים עונים אחריהן, הרי זה חמור יותר, ובנקל באים לידי חטא, כאש בנעורת שנדלקת בנקל.

והטעם לכך שהאופן השני שהאנשים עונים אחר הנשים חמור יותר, לפי שהעונה, מטה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו, ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים, וקול באשה ערוה, ומבעיר את יצרו כאש בנעורת, אבל באופן הראשון שהנשים עונות אחר הנשים קצת פריצות יש, שקול באשה ערוה, אבל אינו מבעיר יצרו כל כך, שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים.

ונפקא מינה במה שהאופן השני חמור יותר, לבטולי הא מקמי הא כלומר שאם אין שומעים לנו לבטל את שניהם, נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת.

חיתוך אבני בית המקדש

לדעת רבי יהודה, אבנים שבנה שלמה את בית המקדש, מאחר שחצבום מההר, שוב לא סתתו אותם בכלי ברזל, שנאמר, "וַתְּהַבִּיתָ בְּהַבְּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מִסַּע נְבִינָה וּמִקְבוֹת וְהַגְרָן כֹּל כְּלֵי בְרֹזֶל לֹא נִשְׁמַע בְּבֵית בְּהַבְּנֹתוֹ" (מלכים א' ו' ז'), וכשהיו צריכים לחתוך את האבנים, היו משתמשים בשמיר.

אמר לו רבי נחמיה, וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר, "כֹּל אֶלֶה אֶבְנִים וְקֶרֶת בְּמִדַּת נְזִיט מְגֻרָרוֹת בְּמִגְרָה מִבַּיִת וּמְחוּץ וּמִפְּסָד עַד הַסְּפָחוֹת וּמְחוּץ עַד הַחִצְרֵי הַהֶדְוָלָה" (מלכים א' ז' ט'), הרי שהיו מחתכים את האבנים בכלי ברזל, ומה שנאמר, "וּמִקְבוֹת וְהַגְרָן כֹּל כְּלֵי בְרֹזֶל לֹא נִשְׁמַע בְּבֵית בְּהַבְּנֹתוֹ", בבית עצמו לא נשמע, שהיו מתקנים מבחוץ ומכניסים מוכן פנימה.

ואמר רבי, נראים דברי רבי יהודה באבנים שבנה בהם המקדש, ודברי רבי נחמיה באבנים שבנה בהם את ביתו.

חקיקת שמות השבטים על אבני אפוד וחושן

אבני חושן ואפוד, שהיו צריכים לכתוב עליהם שמות השבטים, לא היו כותבים עליהם בדיו, שהרי נאמר "פְּתוּחֵי חוֹתָם" (שמות כ"ח כ"א), שמשמע חקיקה ולא כתיבה. ואין מסרטים עליהם באיזמל, שנאמר "בְּמִלְאָתָם" (שמות ל"ט י"ג) שיהיו מלאות ולא חסירות ועל ידי איזמל הן נחסרות.

אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להם שמיר מבחוץ על פני הדיו, והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת בימות החמה, ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים, ואינה חסירה כלום.

דברים נוספים שבטלו בחורבן בית ראשון

אמר רבי אמי, משחרב מקדש ראשון, בטלה שירא פרנדא [מין משי יקר], וזכוכית לבנה. וכן שנינו בברייתא, משחרב מקדש ראשון, בטלה שירא פרנדא, וזכוכית לבנה, ורכב ברזל. וי"א אף יין קרוש הבא משנר, הדומה כעגולו דבילה.

משחרב בית המקדש בטלו נופת צופים

מבואר במשנתנו שמשחרב בית המקדש השני בטלו נופת צופים ונחלקו חכמים למה הכוונה.

לדברי רב, הכוונה לסולת שמרוב שומן שבה היא צפה על גבי נפה, כלומר נדבקת בנפה, ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן.

ולדברי לוי, הכוונה לכך שכשהיו מדביקים שתי ככרות בשתי דפנות של תנור, זו כנגד זו, היו הככרות תופחות כל כך עד שהיו נוגעות זו בזו, כצוף זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר כן אלו צפות ותפוחות באויר.

ולדברי רבי יהושע בן לוי, הכוונה לדבש הבא מן הצופים, הם ההרים הגבוהים, שמשם צופה למרחוק. וענין זה שדבש בא מן ההרים, יש ללמדו מהתרגום שתרגם רב ששת [וי"ג רב יוסף] את הפסוק, "כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָהּ

אורים ותומים, ופסק מלך מבית דוד. ואם לחשך אדם לומר, הלא נאמר בספר עזרא, "וַיֵּאמֶר הַתְּהַלְּשָׁתָא לְהֵם אֲשֶׁר לֹא יֵאָכְלוּ מִקֶּדֶשׁ הַקְּדָשִׁים עַד יִמְדוּ כְּמֵן לְאוּרִים וּלְתַמִּים" (עזרא ב' ס"ג), ומשמע מדבריו, שגם בבית שני היו עתידים להיות להם אורים ותומים, ואז יהיו אוכלים בקדשים, אמור לו, שלא זו היתה כוונת התרשאת, אלא כך אמר להם, לא יאכלו בקדשים עד שיחיו מתים ויבא משיח בן דוד. אבל מכל מקום עד סוף בית ראשון היו אורים ותומים.

ולפיכך אמר רב נחמן בר יצחק, שנביאים ראשונים הנזכרים במשנתנו, שבמותם פסקו אורים ותומים, הם כל הנביאים שהיו בבית ראשון, להוציא את חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו בתחילת הבית השני.

ביטול רוח הקודש מישראל ושימוש בבת קול

משמתנו חגי זכריה ומלאכי, נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משתמשים בבת קול.

שפעם אחת היו מסובים בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן בת קול מן השמים, ואמרה, יש בכם אדם אחד, שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו ראוי לכך, נתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת, הספידוהו, הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא.

ושם פעם אחרת היו מסובים בעלייה ביבנה, נתנה להם בת קול מן השמים, ואמרה להם, יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו זכאים לכך, נתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת, הספידוהו, הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל.

ואף הוא אמר בשעת מיתתו, שמעון ושמעאל, [רבן שמעון שהיה נשיא, ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול], לחרבא [שעתידים ליהרג בחרב, שהרגתם מלכות יון], וחברוהי, [כגון רבי עקיבא, ורבי חנניה בן תרדיון, ורבי יהודה בן בבא], לקטלא, [לשאר מיתות, שרבי עקיבא סרקו בשרו במסריקות פיפיות של ברזל, ורבי חנניה בן תרדיון נשרף, ורבי יהודה בן בבא תקעו בו לונביאות של ברזל], ושאר עמא לביזא [=ושאר העם לבז], ועקן סגיאיין עתידין למיתי על עמא [=וצרות גדולות עתידות לבוא על העם].

ואף על רבי יהודה בן בבא בקשו לומר, הי חסיד הי עניו, אלא שנטרפה שעה, שמיוחו בידם, מפני שאין מספידים על הרוגי מלכות מאימת המלך.

ביטול השמיר

שמיר זה, [שבנו בו בית המקדש, וכתבו בו אבני האפוד, כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ברייתו כשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו.

ובמה משמרין אותו? כורכים אותו בספוגים של צמר, ומניחים אותו באיטני של עופרת מליאה טובי שעורים.

ומבואר במשנתנו שמשחרב בית המקדש בטל השמיר.

ורבא ביאר את הכתוב כך, "מי בן ליום", מי מבזבז [=קורא] דין רשעים לעתיד לבוא, "קטנות", בניס קטנים שהיו להם ומתו בחייהם, שאומרים הבנים הללו לפני הקב"ה, אם סופך להיפרע מהם בעולם הבא, למה הענשתם במיתתנו בעולם הזה.

הַדְּבָרִים" (דברים א' מ"ד), כמה דנתון דבריאתה ושייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעישיבי טורא [=כמו שהדבורים עפות ושטות בגובה העולם ומביאות דבש מעשבי ההרים].

נצוק

היוצק ומערה רוב משקים מכלי טהור לכלי טמא, אין הקילוח מצרף מה שבשני הכלים להיחשב מחוברים, ולטמא את מה שבכלי העליון.

יוצאים מכלל זה (א) דבש הזיפים (ב) והצפחים^א, שהם משקים עבים מאד, והמערה אותם מכלי לכלי, הקילוח מצרף מה שבשני הכלים יחד להחשב מחוברים^ב, והתחתון מטמא את העליון.

ונחלקו חכמים מהו דבש הזיפים. רבי יוחנן אומר שהוא דבש שמזייפים בו, כלומר, מתוך שהוא טוב ועב, מערבים בו מים ויין, ואין נכרים בו. וריש לקיש אומר, על שם מקומו הוא נקרא כן, שבא מהמקום הנקרא זיף, הנזכר בכתוב, "זיף וטלם ובעלות" (יהושע ט"ו כ"ד).

הזיפים שהסגירו את מקום דוד

כשברח דוד מפני שאול, באו הזיפים וגילו לשאול את מקומו, כמו שנאמר, "בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד דוד מסתתר עמנו" (תהלים נ"ד ב').

ונחלקו חכמים מי הם הזיפים הללו. רבי יוחנן אומר שהם בני אדם שמזייפים דבריהם, כלומר, שקרנים והולכי רכיל. ורבי אלעזר אומר, על שם מקומם הם קרויים כן, שבא מהמקום הנקרא זיף, הנזכר בכתוב, "זיף וטלם ובעלות" (יהושע ט"ו כ"ד).

פסקו אנשי אמנה

משחרב בית המקדש, פסקו אנשי אמנה מישראל, שנאמר, "הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם" (תהלים י"ב ב').

ואמר רבי יצחק, שהכוונה לבני אדם, שהם מאמינים בהקב"ה, לוותר ממונם לנוי הדור מצוה, ולצדקה, ולהוצאת שבתות וימים טובים, וסומכים עליו לעשות טוב ואין דואגים לחסרונו.

וכן שנינו, רבי אליעזר הגדול אומר, כל מי שיש לו פת בסלו, ואומר, מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה.

"כי מי בן ליום קטנות"

כך ביאר רבי אלעזר את הכתוב, "כי מי בן ליום קטנות" (זכריה ד' י'), "מי בן ליום", מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנם לעתיד לבא, שאין מקבלים שכר שלם, "קטנות", קטנות אמנה שהיה בהם, שלא האמינו בהקב"ה.

דף מ"ט

תפילת דוד הצילה ישראל מעניות

אמר רבי אילעא בר יברכיה, לולא תפילתו של דוד, היו כל ישראל מוכרי רבב, כלומר מוכרים חלב ושומן, שהם דברים הנדבקים בבגדים, ונמאסים, ואין לך אדם מתעסק בהם אלא עני.

שכך התפלל דוד, "כי לא לנצח ישכח אביון [וגם] תקנות עניים [לא] תאבד לעד. קומה ה' אל יעז אנוש וישפטו גוים על פניו. שיתת ה' מורה להם [תן להם לאותם עניים מרות ועושר, ועל ידי זה] ידעו גוים [שהם כלומר הגוים] אנוש המה סלה [ואינם אלהות, ועל ידי זה יהיו נוהגים בישראל כבוד]" (תהלים ט' י"ט-כ"א).

תפילת חבקוק הצילה תלמידי חכמים מעניות

ואמר רבי אילעא בר יברכיה, לולא תפלתו של חבקוק היו שני תלמידי חכמים מתכסים בטלית אחת משום עוני, ורק כך עוסקים בתורה.

שכך התפלל חבקוק, "ה' שמעתי שמעך גראתי ה' פעלך בקרב שנים תייהו בקרב שנים תודיע ברנו רחם תזכור" (חבקוק ג' ב') אל תקרי "בקרב שנים תייהו", אלא "בקרב שנים תייהו", כלומר אותה פעולה שהיא בקירוב שנים, ששנים צריכים להתקרב יחד בכיסוי אחד, "תייהו", רפאהו, והרווח להם ותן להם חיותם.

שני ת"ח המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה

ואמר רבי אילעא בר יברכיה, שני תלמידי חכמים המהלכים בדרך, ואין ביניהם דברי תורה, ראויים להישרף באש, שנאמר, "ויקהי המה [אליהו] ואלישען הלכים הלוד [בדברי תורה] והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל אלמיהו בעצרה השמיים" (מלכים ב' ב' י"א), בזכות שדברו בדברי תורה, לא נשרפו מרכב האש שבא עליהם לשרפם, אבל אם לא היו מדברים, היה שורף אותם.

שני ת"ח הדריים בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה

ואמר רבי אילעא בר יברכיה, שני תלמידי חכמים הדריים בעיר אחת, ואין נוחים זה לזה בהלכה, אחד מת [על ידי חבירו], ואחד גולה, [על שהרג את חבירו בשגגה], שנאמר, "לגס שמה רוצח אשור ורצח את רעהו בקבלי דעת" (דברים ד' מ"ב), ואין דעת אלא תורה, שנאמר "נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאספת

^א ברש"א בלע"ז, שהן עבות, וכנסת השערה עם הדבש. [רש"י].

^ב שכשהקילוח פוסק הוא הולך מלמטה למעלה. [רש"י].

^ג "ענוים" כתיב.

וְאִמְאָסָדָּה מִכְּהֵן לִי וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֶלְקִיךָ אֲשֶׁכַח בְּיָד גַּם אֲנִי (הושע ד' ו'), ואם כן הסיבה
לכך שרצח את חבירו וצריך לגלות כי לא היה להם דעת להיות למדים זה עם
זה.

קלקולים שארעו על ידי ביטול טהרה ומעשרות

רבי שמעון בן אלעזר אומר. (א) הטהרה שפסקה מישראל, היא בטלה את
טעם הפירות וריחם, שכשהיו טהורים ונוהגים בטהרה, אף הקב"ה מטהר
פירותיהם מריח רע ומטעם רע, ועכשיו בטל הדבר. (ב) ובעוון שפסק המעשר
הפסיק שומן הדגן.

אהבה לבן גדולה מאהבה לאב

רב הונא מצא תמר ממין הנקרא חינוניתא, שהוא שמן ויש בו ריח טוב, נטלו
וכרכה בסודרו. בא רבה בנו, ואמר לו, מריח אני חינוניתא. אמר לו, בני טהרה
יש בדך, ולכן היא מוציאה לך ריח טוב, ולא פסק הריח מאצלך, ונתנה לו.
ובתוך כך בא אבא, בנו של רבה בר רב הונא, נטל רבה את התמר, ונתנו לבנו.
אמר לו רב הונא לרבה בנו, בני, שמחת את לבי בטהרתך, והקהית את שיני,
שהראיתני שאהבתך על בנך, יותר מעלי, שנטלת ממני ונתת לו.
וזהו שאומרים בני האדם, רחמי דאבא אבני [=אהבת האב לבנו], רחמי דבני,
אבני דהוו ליה [=אהבת הבן לבנים שיהיו לו].

גדל נכדיך ולא יכבודך

רב אחא בר יעקב גידל את רב יעקב בן בתו, וכשגדל נכדו זה, וביקש ממנו
שישקנו מים, השיב לו, איני בנך.
וזהו שאומרים בני האדם, רבי רבי [=גדל גדל] בר ברתך אנא [ואיני בנך ואין עלי
לכבוד כבן].

קלקול זנות וכשפים

חכמים אומרים, הזנות והכשפים, כילו את הכל.

הדברים הבאים הובאו בגמרא אחר המשנה הבאה, אך הם שייכים כאן.

מצב העם משחרב בית המקדש

רבי פנחס בן יאיר אומר, משחרב בית המקדש, בושו חברים ובני חורין
[מיוחסין] וחפו ראשם, שגברה יד עזי פנים ממזרים, שהם עשירים ואלו
עניים, ונדלדלו אנשי מעשה, שאין חש להם, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין
דורש לישראל, ואין מבקש עליהם רחמים, ואין שואל, על מי לנו להשען, על
אבינו שבשמים.

רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שחרב בית המקדש, שרו חכימיא [=התחילו
החכמים] למהוי כספריא [=מלמדי תינוקות, שהם קטנים מן החכמים]. וספריא
כחזניא [=וסופרים כחזנים], וחזניא כעמא דארעא [כעמי הארץ], ועמא דארעא

כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק

אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא, כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק,
תפלתו נשמעת, שנאמר, "פי עם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב [אלו יושבי ישיבת תורה] בִּירוּשָׁלַם
כְּכוֹ לֹא תִבְקָה חֲנוּן יְהִינֶה לְקוֹל זַעֲקָךָ כְּשִׁמְעֶתוּ עֲנָךְ" (ישעיהו ל' י"ט). והכתוב מדבר
בלומד תורה מתוך הדחק, שנאמר אחרי כן, "וְנִתַּן לָכֶם ה' לֶחֶם צָר וְיִמִּים לַחֵץ
וְלֹא יִכְנָף עוֹד מוֹרִיךְ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת מוֹרִיךְ" (ישעיהו ל' כ) שמזונותיו קשים
עליו, ואף על פי כן יושב ועוסק בתורה.

רבי אבהו אומר, משביעים אותו מזיו שכניה, שנאמר "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת
מוֹרִיךְ".

רבי אחא בר חנינא אמר, אף אין הפרגוד [=מחיצה] ננעל בפניו, שנאמר "וְלֹא
יִכְנָף עוֹד מוֹרִיךְ" כלומר, לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחיצתו.

משחרב הבית אין יום שאין בו קללה

רבן שמעון בן גמליאל אומר, העיד רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש, אין
יום שאין בו קללה.

ואמר רבא, בכל יום ויום, מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר, "בִּבְרִקְךָ תֵּאֲמַר
מִי יִתֵּן עָרֵב וּבְעָרֵב תֵּאֲמַר מִי יִתֵּן בִּקֹּר מִפֶּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחַד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר
תִּמְרָאָה" (דברים כ"ח ס"ז), ואין לומר שבכל פעם מבקש את הערב הבא ואת הבקר
הבא, כי מנין לו שיהיו טובים יותר, אלא מבקש את שעבר, שרואה עכשיו
שהיה טוב יותר, שכל יום קללתו מרובה מקודמו.

ומאחר שהקללה מתרבה תמיד, הדברים שהעולם עומד עליו הם שנים. (א)
אמירת קדושה דסדרא. שתקנוה כדי שיהיו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר
מועט, שאומר קריאתו ותרגומו, והן כעוסקין בתורה, וכיון שנוהג בכל ישראל,
בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שנים, קדושת השם ותלמוד התורה, חביב הוא. (ב)
ועניינת יהא שמייה רבא מברך, שעונים אחר הדרשה בדברי אגדה. שהדרשן
דורש ברבים בכל שבת, ושם היו נקבצים כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה,
ויש כאן תורה, וקידוש השם. וענין זה שהעולם עומד עליהם מבואר מהכתוב
"אֶרְץ עֵיפֹתָהּ כְּמוֹ אֶפֶל צְלֻמֵּינָתָה וְלֹא סִדְרִים וְתַפְעַע כְּמוֹ אֶפֶל" (איוב י' כ"ב), כלומר
כשאין סדרים יש אופל וצלמות אבל כשיש סדרים של פרשיות תורה תופיע
מאופל.

קלקולים נוספים מיום שחרב בית המקדש

עוד אמר רבן שמעון בן גמליאל שהעיד רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש,
(א) לא ירד הטל לברכה. (ב) וניטל טעם הפירות. [ולדעת רבי שמעון בן אלעזר
להלן, הטהרה בטלה דבר זה]. (ג) רבי יוסי אומר, אף ניטל שומן הפירות.

^א "ואמאסאד" כתיב.

לו להילחם עם אריסטובלוס אחיו^א, גזרו שלוש גזירות, [שתים נזכרו במשנתנו ואחת נזכרת בברייתא].

א. גזרו על עטרות כלות. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שהכוונה לעיר של זהב, כלומר עטרה של זהב, ועיר של זהב מצויירת עליה. וכן שנינו בברייתא, איזהו עטרות כלות שאסרו, עיר של זהב, אבל עושה אותה כיפה של מילת, והיא כעין כובע של צמר לבן.

ב. גזרו על חופת חתנים. ענין זה נזכר בברייתא, וביארו, שחופת חתנים היא זהורית המזהבות, כלומר טלית צבועה שני, ובו קבועים טסי זהב שמעמידים אותה כמין כיפה. וכן שנינו בברייתא, אלו הן חופת חתנים שאסרו, זהורית המוזהבות, אבל עושה פפירית, כמין כיפה של מעגלי עץ, כמו שאנו עושים, ותולים בה כל מה שירצה כגון צניפים ורדידי זהב, כמו שאנו עושים.

ג. גזרו שלא ילמד את בנו יונית.^ב ענין זה יתבאר בעזה"י להלן. שלא גזרו על לשון יונית, אלא על חכמת יונית, [היא לשון חכמה, שמדברים בו בני פלטיין, ואין שאר העם מכירים בו]. וכמו כן, לא גזרו אלא על רוב העם, אבל על אותם הקרובים למלכות, וצריכים לאותה חכמה, כבית רבן גמליאל, לא גזרו.

גזרה שגזרו שלא ילמד את בנו יונית

הורקנוס ואריסטובלוס שני אחים היו מזרע החשמונאים והיו נלחמים זה בזה על המלוכה, והיה הורקנוס צר על ירושלים מבחוץ, והביא עמו חייל רומיים, ואריסטובלוס מבפנים.

בכל יום ויום היו משלשלים להם מהעיר דינרי כסף בקופה, מתרומת הלשכה, והם מעלים להם כנגדם כבשים לקרבן התמיד.

היה שם זקן אחד מבפנים, שהיה מכיר בחכמת יונית, לעז להם לאותן שבחוץ בחכמת יונית, ואמר להם, כל זמן שעוסקים בעבודה, אין נמסרים בידכם.

למחר שלשלו להם דינרים בקופה, והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו, ונודעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה, מחמת המלך שבערה על חילול שמו.

אותה שעה אמרו, ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יונית.

ועל אותה שנה, שהחריבו החיילות את הזרעים שסביבות ירושלים, שנינו, "מעשה ובא עומר מגגות צריפים, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר", שבשאר השנים, מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים^ג, ובאותה שנה לא מצאו אלא רחוק.

^א ובין זה לזה היו חמשים ושתים שנה, כדאמר בסדר עולם. [רש"י].

^ב לכאורה באותו מעמד גזרו גם כן שלא לגדל חזירים ואם כן ארבע גזרות היו.

^ג כדכתיב "כרמל תקריבו", שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו, וכשהוא בא מרחוק, מתייבש ומתמעך, ואין כר השבלת מלא מן הגרעין. [רש"י].

אזלא ודלדלה [=הולכים ודלים ומתנוולים], ואין שואל, ואין מבקש, על מי יש להשען על אבינו שבשמים.

מצב העם בסוף הגלות

בעקבות משיחא, כלומר בסוף הגלות, לפני ביאת משיח, חוצפא יסגא [=החוצפה תגדל]. ויוקר יאמיר [=יוקר יתרבה]. הגפן תתן פריה, ואף על פי כן היין ביוקר, כי הכל עוסקים במשתאות. ומלכות תהפך למינות. ואין תוכחת, שאין לך אדם שיוכל להוכיח את חברו, שכולם נכשלים בחטאות, וכשמוכיחם, אומר לו, אתה כמוני. בית וועד של חכמים יהיה לבית זנות, שיכלו החכמים, ואין לומד תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי זימה מתגודדים שם, [מפני שחוץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם]. והגליל יחרב, והגבול יישם. ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. והכמות סופרים תסרח. ויראי חטא ימאסו. והאמת תהא נעדרת. נערים פני זקנים ילבינו. זקנים יעמדו מפני קטנים. בן מנוול אב. בת קמה באמה. כלה בחמותה. אויבי איש אנשי ביתו. פני הדור כפני הכלב. הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים.

גזרות שגזרו בפולמוס של אספסיינוס

כשבא אספסיינוס להילחם על ירושלים גזרו חכמים שתי גזרות.

א. גזרו על עטרות חתנים. כלומר, גזרו שלא יצאו חתנים בעטרות, ונחלקו חכמים על אלו עטרות גזרו.

לדעת רב, גזרו רק על עטרות של מלח וגופרית, שהיו עושים מהם עטרות צלולות כאבן בדולח. אבל עטרות של הדס ושל וורד מותרים.

ולדעת שמואל, גזרו גם על עטרות של הדס ושל וורד. אבל עטרות של קנים ושל חילת [=כמין גומא הגדל במים], מותר.

ולדעת לוי, גזרו גם על עטרות של קנים ושל חילת. וכן שנה לוי במשנתנו אף של קנים ושל חילת, אסור.

ב. גזרו על האירוס. וביאר רבי אלעזר, שהכוונה לטבלא דחד פומא, כלומר פעמון, שיש בו עינבל אחד, שמקשקשים בו לשיר בבתי משתאות.

ומעשה ברבה בר רב הונא, שעשה לבנו טנבורא, הוא כמין תוף, [שהוא עשוי דפנות עגולות כעין נפה, וקושרים בדפנותיו חוטים של ברזל, ושוחחים על פיו עור כשהוא לח, ומותח, והוא מתייבש שם מאליה, וכשמכין עליו במקל דק, הוא מוציא קול צלול, ויש אומנים שיודעים להכות עליו מכה אחר מכה כסדר, עד שנשמע כמין שיר]. בא אביו ושברו, אמר לו, טנבורא זו דומה היא בקולה לאירוס, שגזרו עליו חכמים, ואם יעשה את הטנבורא, יבואו להתיר גם את האירוס. לך ועשה על פי חבית או כל פי כלי חרס קטן.

גזרות שגזרו בפולמוס של טיטוס

כשבא טיטוס להילחם על ירושלים בפעם הראשונה, כשהביאו הורקנוס לסייע

הלשון הראויה לדבר בארץ ישראל

אמר רבי, בארץ ישראל לשון סורסי^א למה, אלא או לשון הקודש, או לשון יוונית, שהיו קרובים לארץ יון, ולשון יון יפה מזה, והיה לו לספר בו.

הלשון הראויה לדבר בבבל

אמר רב יוסף, בבבל לשון ארמי למה, אלא או לשון הקודש או לשון פרסי.

רבן שמעון בן גמליאל וכן אחיו נשאו מתוך אלף

אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל, "עיני עוללה לנפשי מפל פנות עירי" (איכה ג' נ"א), כלומר יש לי להצטער ביותר על שארע עמי, שאלף ילדים היו בבית אבא, חמש מאות למדו תורה, וחמש מאות למדו חכמת יוונית, ולא נשתיר מהן אלא אני כאן וכן אחי אבא בעסאי.

דברים שהתירו לקרובים למלכות

א. **המספר קומי**, שמספר שער שלפניו, ומניח בלורית מאחוריו, הרי זה מדרכי האמורי, שהם עושים כן לשם עבודת כוכבים, אולם לאבטולוס בן ראובן התירו לספר קומי, שהוא קרוב למלכות.

ב. **חכמת יוונית** אסורה כפי שנתבאר, אולם של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית, מפני שקרובים למלכות.

גזרה שגזרו בפולמוס אחרון

כשבא טיטוס להילחם על ירושלים בפעם שניה, שאז החריב את הבית, גזרו חכמים **שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר**, שהיו מוליכים אותה מבית אביה לבית בעלה, ואפריון של מעילים וטליתות מוזהבות מוקפות לה.

ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר, משום צניעות.

דברים שבטלו במיתת החכמים

משמת רבי אליעזר נגזר ספר תורה, שהיה בעל הלכות מפי שמועה הרבה, וסדרות בפיו כאילו כתוב בספר, כמו שאמר במסכת סנהדרין, הרבה תורה למדתי מרבתי, ולא עוד אלא שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואים, ושלש מאות בבהרת עזה.

משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה, שהיה זהיר בדרשות, ובקי בהלכות, ובתשובת האפיקורסים, ולהבין ברמזיהם, וכמבואר במסכת חגיגה שכשעמד למות אמרו לו חכמים מה יהא עלינו ממינים ואמר להם, אבדה עצה מבני ישראל, נסרחה חכמה של עובדי כוכבים.

^א קרוב הוא ללשון ארמי, ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי, ואומות העולם קורין אותו לינג'יא שוריי"א. [רשי"א].

^ב זה לא ידענו מאי היא. [רשי"א].

משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים, שהיו נותנים אות ואמתלא וטעם לחכמה, להיכנס בה בשערי בינה, כמו שאמרו על רבי מאיר, שהיה דורש שליש בשמועה, ושלש באגדה, ושלש משלים.

משמת בן עזאי בטלו השקדנים, השוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום כמו שהיה בן עזאי שביטל מפריה ורביה משום שאמר אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה.

משמת בן זומא בטלו הדרשנים, שהיה בקי בטעמי המקראות, כמו ששינו במסכת ברכות, לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא.

משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה, שהיה נותן לבו לדרוש כל קוף וקוף של כל אות, וכל שכן תיבות יתירות ואותיות יתירות וזהו כבוד תורה גדול, שאין בה דבר לבטלה. וכמו כן משמת רבי עקיבא **בטלו זרועי תורה**, כלומר, עומק סברא, ולסמוך טעמי תורה שבעל פה על מדרשי המקראות, ואותיות היתרים ולשונות המשתנים במקרא, **ונסתתמו מעיינות החכמה**.

משמת רבי אלעזר בן עזריה בטלו עטרות חכמה, שהוא היה עשיר גדול, כמו שאמרו, שהיה מעשר שנים עשר אלף עגלים בכל שנה מעדרו, ונאמר "עֲטָרַת חֲכָמִים עֲשָׂרָה אֲנָתָהּ כְּסִילִים אֲנָתָהּ" (משלי י"ד כ"ד)

משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה, שהיה בטוח בחשיבותו, ועושה מעשים מופלאים, כמבואר במסכת תענית יאריכו הקורות, יאמר לחומץ וידלוק, ולעזים להביא זאבים בקרניהם.

משמת רבי יוסי קטנתא פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קטנתא, שהיה קטנתא של חסידים, שהיו החסידים הולכים וכלים, והוא היה מקטניהם וסופך.

משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה².

משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה, [והוא מה שאמרו במסכת מגילה, שעד שמת הוא, היה בריאות בעולם, ולא היו למדים תורה אלא מעומד, משמת הוא, ירד חולי לעולם, והוצרכו ללמוד תורה מיושב], **ומתה טהרה ופרישות**.

משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה, שהיה חכם ועשיר, וכהנים רבים אוכלים על שולחנו.

משמת רבן שמעון בן גמליאל עלה גובאי ורבו צרות.

משמת רבי הוכפלו צרות, וכן **בטל ענוה ויראת חטא**.

ואמר רב יוסף למי שהיה שונה לפניו משניות אל תשנה שבטלה ענווה, שהרי אני קיים, ואני ענוותן.

ואמר רב נחמן למי שהיה שונה לפניו משניות, אל תשנה שבטלה יראת חטא, שהרי אני קיים, ואני ירא חטא.

סליק פרק ענגלה ערופה וכל מסכת סוטה

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

בחמישי בשבת שלוש יום לחודש תמוז תשס"ח

בקי צור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח"ט
מסכת סוטה מ"ד – מ"ט

מפתח העניינים

פרק תשיעי עגלה ערופה

דף מ"ז

1.....

עגלה ערופה.....

1.....

הזקנים והכהנים אומרים דבריהם בלשון הקדש.....

1.....

הזקנים שיוצאים למדידת העיר הקרובה.....

1.....

דף מ"ח

1.....

אין שליחות למדידת העיר הקרובה.....

2.....

גם כשהדבר ניכר צריך מדידה.....

2.....

זקן ממרא כשהמרה על שהורו ב"ד הגדול במקומם.....

2.....

יציאת סנהדרין חוץ ללשכת הגזית.....

2.....

שכחת טמון.....

2.....

שכחת קמה.....

2.....

צפו עומרים לתוך שדה חבריו.....

2.....

צפו עומרים לתוך שדהו.....

3.....

עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבריו.....

3.....

אופני מציאת חלל המצריכים עגלה ערופה.....

3.....

שני חללים זה על גבי זה.....

3.....

נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה נוכרים.....

3.....

נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד.....

4.....

מת שנמצא מכוון בין שתי עיירות.....

4.....

אין ירושלים מביאה עגלה ערופה.....

4.....

מת מצווה שראשו במקום אחד וגופו במקום אחד.....

4.....

מהיכן מודדים לעיר הקרובה.....

4.....

תחילת יצירת הולד.....

4.....

זקני סנהדרין מודדים וזקני העיר מביאים העגלה.....

4.....

דף מ"ט

4.....

העגלה הכשרה לעריפה.....

4.....

הפרה הכשרה למי נידה.....

5.....

בהמות שנעבדה בהן עבודה כשרות להקרבה.....

5.....

פסול מלאכה של פרה אדומה.....

5.....

פסול מלאכה של עגלה.....

6.....

שיעור משיכת עול הפוסלת את העגלה.....

6.....

מידה כנגד מידה בעגלה ערופה.....

6.....

- 6..... מקום עריפת העגלה.
- 6..... אופן עריפת העגלה.
- 6..... עבודות במקום עריפת העגלה.
- 7..... רחיצת ידי הזקנים ודברים שאומרים.
- 7..... שכר הלוויה אין לה שיעור.
- 7..... היאך הראה האיש את מבוא העיר לזו.
- 7..... מי שאין לו לויה.
- 7..... שכר פרעה על שליוה את אברהם.
- 7..... מי שמלויים אותו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק.
- 7..... שיעור לויה למי שיוצא לדרך חוץ לעיר.
- 8..... מעשה שליוה רב כהנא את רב שימי בר אשי.
- 8..... מעשה שליוה רב מרדכי את רב שימי.
- 8..... כל שאינו מלוה ומתלוה, כאילו שופך דמים.
- 8..... "נְעָרִים קְטָנִים".
- 8..... מה ראה אלישע בנערים הקטנים.
- 8..... דף מ"ז
- 8..... סופם של אותם נערים קטנים.
- 9..... מתוך שלא לשמה בא לשמה.
- 9..... שלשה חינוות הן.....
- 9..... שלש פעמים חלה אלישע.....
- 9..... הדרך עם התלמידים הרעים.....
- 9..... אלישע דוחף את גחזי בשתי ידים.....
- 9..... אלישע הולך להשיב את גחזי ולא שב.....
- 9..... חטאו של גחזי.....
- 10..... יהושע בן פרחיה דוחף אחד מתלמידיו בשתי ידים.....
- 10..... שלושה נוספים תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.....
- 10..... נמצא ההורג.....
- 10..... כשיש עד אחד שראה את ההורג.....
- 10..... עד אחד אומר ראיתי ועד אחד אומר לא ראית.....
- 11..... עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת.....
- 11..... שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת.....
- 12..... ביטול עגלה ערופה.....
- 12..... ביטול המים המרים.....
- 12..... קלקול בעלי הנאה.....
- 12..... קלקול רואי פנים בדין.....
- 12..... קלקול לוחשי לחישות בדין.....

בקי צור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א
לע"נ הר"ר אריה דוד הכהן פינק ז"ל בן הר"ר משה מאיר ז"ל

גיליון ח 67
מסכת סוטה מ"ד – מ"ט

17	תפילת דוד הצילה ישראל מעניות	13	קלקול ההולכים אחר הבצע
17	תפילת חבקוק הצילה תלמידי חכמים מעניות	13	קלקול מושכי הרוק
17	שני ת"ח המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה	13	היהירים אינם מקובלים אפילו על נשותיהם
17	שני ת"ח הדורים בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה	13	קלקול מטילי מלאי על בעלי בתים
18	כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק	13	קלקול דיינים מחזיקי טובה
18	משחרב הבית אין יום שאין בו קללה	13	קלקול צרי העין
18	קלקולים נוספים מיום שחרב בית המקדש	13	קלקול נטויות גרון
18	קלקולים שארעו על ידי ביטול טהרה ומעשרות	13	קלקול מקבלי מתנות
18	אהבה לבן גדולה מאהבה לאב	13	קלקול זחוחי הלב
18	גדל נכדיך ולא יכבדוך	13	קלקול תלמידים שלא שימשו כל צרכם
18	קלקול זנות וכשפים	13	קלקול מקבלי צדקה מן הנוכרים
18	מצב העם משחרב בית המקדש	13	ביטול האשכולות
19	מצב העם בסוף הגלות	14	יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר
19	גזרות שגזרו בפולמוס של אספסיינוס	14	דף מ"ח
19	גזרות שגזרו בפולמוס של טיטוס	14	יוחנן כהן גדול גזר על הדמאי
19	גזרה שגזרו שלא ילמד את בנו יוונית	14	יוחנן כהן גדול ביטל את המעוררים
20	הלשון הראויה לדבר בארץ ישראל	14	יוחנן כהן גדול ביטל את הנוקפים
20	הלשון הראויה לדבר בבבל	14	יוחנן כהן גדול ביטל הכאת פטיש בירושלים במועד
20	רבן שמעון בן גמליאל ובן אחיו נשארו מתוך אלף	14	ביטול השיר מבית המשתאות
20	דברים שהתירו לקרובים למלכות	15	תחילת חורבן הבית מהסף
20	גזרה שגזרו בפולמוס אחרון	15	זמר של בעלי מלאכות
20	דברים שבטלו במיתת החכמים	15	ביטול הזמר הביא שפע
		15	זמר ועניה של נשים וגברים
		15	השונה בארבעה מיני זמר
		15	ביטול אורים ותומים
		16	ביטול רוח הקודש מישראל ושימוש בבת קול
		16	ביטול השמיר
		16	חיתוך אבני בית המקדש
		16	חיקת שמות השבטים על אבני אפוד וחושן
		16	דברים נוספים שבטלו בחורבן בית ראשון
		16	משחרב בית המקדש בטלו נופת צופים
		17	נצוק
		17	הזיפים שהסגירו את מקום דוד
		17	פסקו אנשי אמנה
		17	"פי מי בו ליום קטנות"
		17	דף מ"ט

סליק פרק ענלה ערופה וכל מסכת סוטה